

Ю. О. РОСТОВСЬКА

СЛОВНИК-ДОВІДНИК ПЕДАГОГА-ХОРЕОГРАФА

**Ніжинський державний університет
імені Миколи Гоголя**

**СЛОВНИК-ДОВІДНИК
ПЕДАГОГА-ХОРЕОГРАФА**

Укладач Ростовська Ю. О.

Ніжин - 2024

Рекомендовано Вченою радою

Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

(НДУ ІМ. М. Гоголя)

Протокол № 5 від 26.12.2024

Рецензенти:

Реброва О. Є - доктор педагогічних наук, професор, завідувачка кафедри музичного мистецтва та хореографії Державного Закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

Благова Т. О. - доктор педагогічних наук, професор, завідувачка кафедри хореографії Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка

Ростовська Ю. О.

Р 78 Словник-довідник педагога-хореографа. – НДУ ім. М. Гоголя, 2024. – 96 с.

ISBN 978-617-527-325-8

У словнику-довіднику систематизовано та подано тлумачення основних понять та термінів, які стосуються методики хореографічної освіти, викладання якої здійснюється у вищих навчальних закладах України.

Видання розраховане на здобувачів мистецьких факультетів (спеціальності «Хореографія», викладачів фахових методик, аспірантів тощо. Матеріали словника-довідника можуть мати практичне застосування у освітньому процесі здобувачів-хореографів, професійній діяльності викладачів хореографії; бути використаними при підготовці рефератів, курсових робіт, розробці спецкурсів, написанні навчально-методичних посібників.

© Ростовська Ю.О., укладання, 2024

ISBN 978-617-527-325-8

© НДУ ім. М. Гоголя, 2024

ПЕРЕДМОВА

Зміни, що відбулися у різних сферах суспільного життя, призвели до значних зрушень у системі організації та функціонування вищої освіти. Це обумовило підвищення ролі і значення університетів як основних осередків науки та освіти, здатних підтримувати нерозривний зв'язок між викладання і дослідницькою діяльністю та забезпечити підготовку висококваліфікованих спеціалістів.

Нова культурна і освітня політика України сприяла тому, що вища хореографічна освіта впродовж останніх десятиліть теж зазнає суттєвих змін. Сьогодні розвивається система підготовки майбутніх викладачів хореографії у педагогічних університетах. Рівень освіченості, вихованості і духовної культури підростаючого покоління значною мірою залежить від того, яким буде сучасний педагог-хореограф, як він буде працювати з майбутніми танцівниками, навчати їх основам хореографічного мистецтва, давати своїм вихованцям необхідні знання, навички, танцювальну техніку, враховуючи їх вікові особливості; як викладач хореографії буде застосовувати досягнення сучасної теорії та практики педагогічної освіти.

Завдання хореографічної педагогіки вищої полягає у забезпеченні майбутніх педагогів знаннями про загальні закономірності та особливості розвитку хореографічного мистецтва у різні історичні періоди; про стилі та напрямки хореографічного мистецтва; специфіку емоціно-образного та емоційно-сміслового відображення життєдіяльності людини засобами хореографічного мистецтва; психологічні особливості художнього сприймання, художнього мислення і творчості; методику викладання хореографічних дисциплін та методику роботи з хореографічним колективом; уміння художньо-педагогічної інтерпретації, художньо-педагогічного спілкування; виконавські уміння тощо.

Чільне місце у процесі підготовки майбутнього педагога-хореографа відводиться методиці, яка інтегрує психолого-педагогічні та фахові знання й

уміння, необхідні для професійної діяльності, переводить їх у практичну площину. Будучи складовою частиною педагогічної науки, методика хореографічної освіти вивчає закономірності, принципи, зміст, організацію, форми і методи передачі викладачем своєму вихованцю досвіду хореографічної діяльності та досвіду естетичного ставлення до творів хореографічного мистецтва, з'ясовує методологічні засади цього процесу, забезпечуючи високий рівень професійної підготовки педагогів-хореографів.

Орієнтирами для методики хореографічної освіти у вищій школі виступають закономірності, які властиві художньо-творчим процесам (естетична природа хореографічної творчості, її ціннісний характер; відповідність змісту, форми і засобів виразності хореографічного образу як символу явищ дійсності; унікальність та універсальність хореографічної мови; синтез інтелектуального і емоційного у хореографічному мисленні; діалектика суб'єктивного та об'єктивного у хореографічній творчості тощо), а також провідні ідеї хореографічної педагогіки (щодо художнього сприймання як основи хореографічної освіти, взаємозв'язку і взаємопроникнення різних видів мистецтва в освітньому процесі, природи художньо-педагогічного впливу, керування процесом художнього сприймання, сутності хореографічно-педагогічного спілкування тощо).

Обсяг категоріального апарату, яким має оволодіти майбутній педагог-хореограф досить широкий. Тож запропонований нами словник-довідник, у якому ми зібрали ключові поняття фахових методик, педагогіки, психології, етики та естетики, філософії, має стати у нагоді молодому викладачу. Набуття майбутніми педагогами навичок роботи із системою основних понять і термінів хореографічної освіти має велике значення, оскільки систематизованість знань і точність їх відтворення є дуже важливим для майбутньої професійної діяльності викладача хореографії.

❖ **АВТОРИТЕТ** (від лат. *auctoritas* - влада, вплив) - загальновизнана довіра, пошана, а також особа, яка користується такою пошаною, є впливовою та заслуговує повної довіри. Авторитет є характеристикою особи, організації, теорії, джерела інформації тощо. Поняття авторитету пов'язане із поняттям віри. Думки, оцінки, рішення авторитетного суб'єкта не викликають заперечень і сприймаються як істина. У цьому сенсі авторитет - є найважливішим джерелом знань для будь-якої людини.

❖ **АВТОРИТЕТ ПЕДАГОГА** - інтегральна характеристика професійного, педагогічного та особистісного положення особистості у колективі, яке проявляється у ході взаємин з колегами, учнями та впливає на якість успішності в освітньому закладі; здатність учителя впливати на думки, почуття і поведінку учнів. У психології, авторитет є однією із форм влади - здатності однієї людини впливати на поведінку інших.

❖ **АДАЖИО** (з італ. - повільно) - у загальноприйнятому смисловому значенні визначається як спокійний, повільний темп, який має відношення до музичного мистецтва. У класичному танці поняття *adagio* має декілька смислових значень: 1) основна частина уроку класичного танцю, що виконується у повільному темпі, сутність якої полягає в динаміці зміни поз, які сприяють формуванню стійкості, уміння гармонійно поєднувати рухи ніг, рук та корпусу; 2) танцювальна форма, яка складається з різновидів *battement developpe*, повільних поворотів у позах (*tour lent*), *port-de-bras*, різноманітних *renverse*, *grand fouetté*, *tour sur le cou-de-pied*, *tour* у великих позах; 3) у балеті – одна із форм танцю (соло, дуети або солістів і кордебалету) з використанням найширшої палітри рухів, підтримок, поз, обертань і стрибків.

В екзерсисі класичного танцю розрізняють такі форми *adagio*: навчальна форма *adagio*, тренажна форма *adagio*, розгорнута форма *adagio* (велике *adagio*), танцювальна форма *adagio*.

❖ **АДЕКВАТНІСТЬ** - багатозначний термін: 1) у психології – відповідність моделі поведінки індивіда відомим моделям поведінки. Адекватна

поведінка – це уміння передбачити дії інших людей та робити свої дії зрозумілими і зручними для них, розуміння очікувань оточення, знання і використання соціальних шаблонів, правил тощо; 2) у *психології пізнання* - відповідність суб'єктивного образу сприйняття об'єкту, тобто точність і повнота пізнання психічної реальності. Адекватне пізнання - таке, що правильно відображає суттєві властивості й відношення предметів і явищ об'єктивного світу. У *галузі мистецтва* - тотожність суб'єктивного відображення у процесі сприймання образу художнього твору авторському задуму.

❖ **АДЕКВАТНІСТЬ ХУДОЖНЬОГО СПРИЙМАННЯ** - осягнення змісту мистецького твору в світлі музично-мовних, пластичних, жанрових, стилістичних і духовно-ціннісних принципів культури. Чим повніше особистість засвоює досвід художньої та загальної культури, тим адекватнішим виявляється властиве їй сприймання.

❖ **АКРОБАТИКА** (від грецьк. *akrobatik* - ходжу на півпальцях, іду вверх) - жанр циркового і естрадного мистецтва, якому притаманна демонстрація номерів, в основі яких лежить досконале володіння тілом і високо розвинута мускулатура. У сучасній хореографії використовуються такі акробатичні рухи, як *flic-flak* (фляк), *salto* (сальто), *corp-strung* (корпштрунг), *revolution* (переворот), а також різноманітні варіанти ластівок, акробатичних містків тощо. Акробатичні рухи часто застосовуються у сучасному балеті як своєрідний виражальний засіб, що створює певні асоціації, надає динамізму та покращує візуальне сприйняття балету, шоу, концерту, мюзиклу.

❖ **АКТИВНІСТЬ** (від лат. *activus* - діяльний) - фундаментальна властивість всього живого, вона виступає критерієм відмінності живої матерії від неживої. Протилежне - пасивність.

❖ **АКТИВНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ** - активне ставлення людини до світу, спроможність здійснювати суспільно важливі перетворення матеріального і духовного середовища на основі освоєння суспільно-історичного досвіду людства. Виникає у творчій діяльності, вольових актах, спілкуванні. Виявляється в активній життєвій позиції людини, що виражається у її принциповості, послідовності відстоювання своїх поглядів, єдності слова і діла.

У практиці навчання і виховання іноді зустрічається недооцінка активності особистості - слухняну, старанну дитину педагоги і батьки оцінюють вище, ніж схильну до власних пошуків, зацікавлену, «нестандартну».

❖ **АКТУАЛІЗАЦІЯ** (від лат. *actualis* - діяльний) - перехід певної схильності із можливого (потенціального) у справжній (актуальний) стан; викликання у пам'яті учнів знань, уявлень, життєвого досвіду з метою подальшого використання при визнаванні, пригадуванні або безпосередньому відтворенні.

❖ **АКТУАЛЬНИЙ РОЗВИТОК** - уже сформовані властивості чи якості особистості, здатні відтворюватися у самостійній діяльності.

❖ **АЛЕГОРІЯ** (від грецьк. *allegoria* - іносказання) - у мистецтві втілення у конкретному образі абстрактного поняття, прямий смисл доповнюється можливістю його переносного тлумачення. Набула особливого розповсюдження в культурі Середньовіччя і Відродження.

❖ **ALLEGRO** (з італ. - веселий, радісний) - частина заняття класичного танцю, у якій засвоюються різноманітні стрибки, а пози і рухи, відпрацьовані в *adajio*, виконуються у повітрі. Якщо в екзерсисі засвоюються елементарні навички, в *adajio* виконується робота над позами і танцювальною фразою у повільному темпі, то в *allegro* все об'єднується та відпрацьовується у темпі стрибка, малого та великого, простого та складного, м'якого та трамплінного, стрімкого та стриманого. Значення стрибкової частини заняття особливе, оскільки класичний танець побудований на *allegro*.

❖ **АНАЛІЗ** (від грец. *analysis* - розчленування) - логічний прийом, метод дослідження, який полягає в мисленнєвому або практичному розчленуванні цілого на складові частини з метою поглибленого розгляду кожної з них.

❖ **АНАЛІЗ ХУДОЖНІЙ** - логічний спосіб вивчення художнього твору, його розкладання на складові, кожна з яких окремо розглядається для того, щоб виділені складові поєднати за допомогою синтезу в ціле, збагачене новими знаннями.

❖ **АПЕРЦЕПЦІЯ** - залежність сприймання від минулого досвіду, запасу знань та загального змісту духовного життя людини, від психічного стану

особистості в момент сприймання, а також від загальної спрямованості особистості.

❖ **АРТИСТИЗМ** - уміння передавати емоційну інформацію за допомогою мови, жестів, міміки та інтонацій, яке є корисною, вродженою людською якістю, яка супроводжує її у повсякденному житті та у професійній діяльності.

❖ **АРТИСТИЗМ ПЕДАГОГІЧНИЙ** - прояв багатой палітри особистісних реакцій на явища навколишнього світу, здатність яскравого емоційно-образного перекодування інформації у потрібному для пізнавальної діяльності настрою в аудиторії; цілісна система особистісних рис, що сприяють вільному самовираженню особистості, формуються у процесі духовно-практичного освоєння певних видів творчої педагогічної діяльності, для забезпечення ефективності освітнього процесу та задоволення потреби у професійному самовдосконаленні. Артистизм педагога передбачає оптимістичне світобачення, здатність уникати комунікативних штампів, уміння керувати собою.

❖ **АСОЦІАЦІЯ ХУДОЖНЯ У МИСТЕЦТВІ** - існуючі поза свідомістю людини зв'язки між образами художнього твору та явищами реального світу; спосіб досягнення художньої виразності, оснований на виявленні зв'язку чуттєвих образів, які виникають у процесі безпосереднього відображення дійсності, з уявленнями що зберігаються в пам'яті або закріплені в культурно-історичному досвіді діяльності людини.

Б

❖ **БАЛЕТ** (від фр. *vallet*, від лат. *ballo* - танцюю) - вид сценічного мистецтва, зміст якого втілено в музично-хореографічних образах. На основі лібрето балет об'єднує музику, хореографію, драматичну дію та елементи образотворчого мистецтва (декорація, костюми, освітлення). У самостійний вид мистецтва балет виокремився в епоху Відродження в Італії. За часів класицизму сформувалися основні особливості балетної хореографії у Франції при дворі

короля Людовіка XIV, саме тому ця країна вважається батьківщиною класичного балету. Сучасний балет за зовнішнім виглядом відрізняється від класичного вільнішими рухами, можливістю імпровізації, сценічними ефектами. Різновиди балету - балет на льоду, балет-ораторія, фільм-балет, рок-балет.

❖ **БАЖАННЯ** - один із структурних компонентів розвитку вольового процесу: переживання людиною своїх актуальних потреб. Характеризується усвідомленим уявленням про прагнення щось здійснити, відрізняючись цим від *потягу*, який є переважно неусвідомленим; важливий момент психічного стану особистості, який передує її поведінці і діяльності.

❖ **БАЗА ЗНАНЬ** - сукупність систематизованих основних знань про предметну галузь, які подаються у вигляді фактів і правил, що виражають евристичні знання про методи розв'язування задач у даній предметній сфері.

❖ **БАЛЕТМЕЙСТЕР** (від нім. *balletmeister* - постановник балету) - автор і режисер-постановник шоу-балетів, танців, хореографічних номерів, а також танцювальних сцен і окремих танців в опері, драматичному спектаклі, опереті, мюзиклі тощо. Балетмейстер здійснює хореографічні сцени, створює систему рухів у просторі сцени або танцювального майданчика, обирає грим і костюми персонажів, декорації та освітлення. Все це він підпорядковує основній ідеї, щоб танцювальне видовище оберталося на гармонійне ціле.

❖ **БАЛЕТНА МУЗИКА** - музика, призначена для втілення хореографічного спектаклю, складова частина балетного твору. Витоки балетної музики знаходяться у синкретичному мистецтві драматургічної дії, піснях і танцях, музичному та ритмічному супровадах. У сучасних виставах синкретизм також залишається домінуючим. Музика в сучасних балетах ілюструє мистецтво перевтілення балетної класики, використання музичного синтезу в різножанрових опусах. Серед цієї класики з'являються балети на музику, яка не була спеціально написана для хореографії, але вдало стає музично-хореографічним синтезом (наприклад, «Снігова королева», «Дама з камеліями» Аніко Рехвіашвілі).

❖ **БАЛЬНИЙ ТАНЕЦЬ** - різновид парних танців, упорядкованих та кодифікованих для спортивних змагань. Спортивні бальні танці визнаються

Міжнародним олімпійським комітетом як кандидат в олімпійські види спорту. На рівні зі спортивним аспектом бальні танці мають також соціальне значення, оскільки їх танцюють в усьому світі для розваги і задоволення, широко використовують у сценічному мистецтві: у театру, кіно, на телебаченні.

У широкому розумінні бальним танцем можна назвати будь-який розважальний танець, який можна танцювати на балах, у танцювальних залах чи салонах. Із організацією мережі танцювальних змагань, це термін набув вужчого, специфічного значення. У цьому вужчому значенні до бальних танців відносять танці, визнані міжнародними танцювальними організаціями або місцевими організаціями в окремих країнах. Міжнародні змагання з бальних танців поділяються на дві програми: стандартну і латиноамериканську, до кожної з яких входять по п'ять танців: *вальс, віденський вальс, фокстрот, квікстеп і танго* до стандартної програми, *самба, румба, ча-ча-ча, пасодобль і джайв* до латиноамериканської програми.

❖ **БЕСІДА** - діалогічний метод навчання у вигляді запитань і відповідей, при якому вчитель через постановку ретельно продуманої системи запитань підводить учнів до розуміння нового матеріалу або перевіряє засвоєння ними уже вивченого. Це єдиний метод традиційної освіти, у якій знання не подаються у «готовому» вигляді.

В

❖ **ВЗАЄМОДІЯ ПЕДАГОГІЧНА** - узгоджена діяльність педагога і дитини, спрямована на досягнення спільних цілей і результатів вирішення важливих освітніх завдань. Для цього педагог має уміти оперативно і правильно орієнтуватися у постійно змінюваних умовах спілкування, знаходити відповідні комунікативні засоби, які відповідали б його індивідуальності, обставинам спілкування та індивідуальним особливостям учня, постійно відчувати і підтримувати зворотний зв'язок у спілкуванні.

❖ **ВИВОРІТНІСТЬ НІГ** - здатність розвертати верхню частину ніг у тазостегнових суглобах так, щоб коліна, гомілки і стопи вільно розгорталися назовні (франц. *en dehors*). Виворітність залежить від вільної рухливості у тазостегновому суглобі, еластичності м'язів стегна і зв'язок тазостегнового суглоба. Активна виворітність перевіряється у положенні обличчям до станка при виконанні глибокого присідання за першою позицією ніг. Пасивна виворітність – це здатність досягнути ідеального розгортання і тазостегнових суглобах під впливом зовнішніх сил, тобто за допомогою педагога, який перевіряє і виявляє ступінь запасу виворітності для можливого її розвитку в освітньому процесі. Виворітність - одна із головних і необхідних умов класичного танцю.

❖ **ВИДИ ДИТЯЧОЇ МУЗИЧНО-ХОРЕОГРАФІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ** - доступні дітям дошкільного і молодшого шкільного віку музично-рухові забави, музично-рухові вправи, інтерактивні музично-рухові вправи, вправи класичного екзерсису, танцювальні етюди, хороводи, музично-танцювальні ігри, танці, музично-танцювальні творчі завдання, імпровізовані таночки тощо. Всі види дитячої музично-хореографічної діяльності засвоюються дітьми під час хореографічних занять і використовуються у розвагах та святах. У них діти демонструють свою умілість, творчі нахили, індивідуальні інтерпретацію дитячого виконавства, художню активність як складника особистісної культури, інтегровану художньо-продуктивну компетенцію загалом.

❖ **ВИДИ МУЗИЧНО-ТАНЦЮВАЛЬНИХ РОЗВАГ** - це класифікація музичних розваг за узагальненими характеристиками, життєвою та мистецькою спрямованістю, основними засобами здійснення. Властивим є планування, організація та проведення з дітьми таких видів розваг: *концерт* (дитячої творчості; тематичний, наприклад українських чи сучасних танців); *танцювальний вечір* (музично-танцювальних ігор і танцювальних імпровізацій; українських музично-танцювальних традицій; улюблених танців; творчого танцювання); *фестивалі* (дитячих талантів, родинної творчості); *балетна міні-вистава* тощо.

❖ **ВИДИ МИСТЕЦТВА** - реальні форми художньо-творчої діяльності, що відрізняються способом матеріального втілення художнього змісту та за формою чуттєвого сприймання. За способом втілення художнього образу розрізняють: *просторові мистецтва* – архітектура, живопис, скульптура, графіка, художня фотографія, декоративно-прикладне мистецтво, дизайн; *часові мистецтва* – радіо, музика, література; *просторово-часові* – кіномистецтво, театр, танець, циркове мистецтво, відеогра тощо.

❖ **ВИКОНАВСЬКА МАЙСТЕРНІСТЬ ТАНЦІВНИКА** - інтегральна властивість особистості, яка сформована у процесі професійної підготовки та виконавської діяльності. Вона має досить складну структуру, що включає систему елементів, важливих для виконання хореографічного твору на високому технічному і художньому рівні.

Теоретичний компонент виконавської майстерності танцівника характеризує його хореографічну грамотність; *технічний компонент* характеризує точність, швидкість, пластичність, музичність, лабільність, енергійність танцювальних рухів, рівень володіння власним тілом, перцептивні властивості виконавця, які дозволяють йому максимально виразно втілювати образну систему виконуваного хореографічного твору; *художній компонент* виконавської майстерності дає можливість хореографу не тільки танцювальними рухами, а й мімікою, жестами, різноманітними позами представляти художню цінність хореографічного твору, передавати глядачу емоційний зміст танцю, викликаючи у нього адекватні почуття; *суспільно-психологічний компонент* постає як спілкування з глядачем за допомогою засобів «мови тіла», особливо у сольних виступах.

❖ **ВИТРИВАЛІСТЬ** - здатність тривалий час витримувати оптимальні навантаження під час виконання танцю і запобігати втомі. Будь-які танцювальні рухи виконуються за допомогою сили у м'язах, а головне силове навантаження лягає на м'язи ніг. Під час занять силове навантаження має розподілятися так, щоб м'язи розвивалися, не збільшуючи форми ніг у порівнянні з верхньою частиною тіла. У класичному танці м'язи всієї статури танцівника мають бути максимально сильними із мінімальним об'ємом.

❖ **ВИХОВАННЯ** - процес свідомого цілеспрямованого та систематизованого формування особистості, який здійснюється в межах і під впливом соціальних інститутів (сім'ї, виховних та освітніх закладів, установ культури, громадських організацій, засобів масової інформації тощо) з метою її підготовки до виконання соціальних функцій і ролей, до життєдіяльності в різних сферах соціальної практики (професійній, суспільно-політичній, культурній, побутовій тощо).

❖ **ВИХОВАННЯ ЕСТЕТИЧНЕ** - формування певного естетичного ставлення людини до дійсності, здатності людини до естетичного сприймання і переживання, творчості за законами краси. Метою естетичного виховання є формування культури людських почуттів, що реалізується у творчому відношенні індивіда до власної життєдіяльності.

❖ **ВИХОВАННЯ ХУДОЖНЄ** - формування в особистості здатності адекватно розуміти витвір мистецтва, діставати насолоду від його споглядання, а також сприймати та переживати відображені в ньому суперечності суспільного й індивідуального буття як проблеми власного існування і самоутвердження в світі.

❖ **ВИХОВАННЯ ХОРЕОГРАФІЧНЕ** - цілеспрямований процес розвитку хореографічних здібностей дітей та молоді; формування у них здатності сприймати, розуміти і глибоко переживати явища хореографічного мистецтва. Цей процес розглядається сучасною педагогікою у вузькому і широкому значенні. У широкому розумінні, хореографічне виховання – це формування духовності людини, її морально-естетичних уявлень, здатності розуміти і оцінювати крізь призму хореографічного мистецтва життєві явища. У такому розумінні, хореографічне виховання – це *виховання Людини*.

У вузькому значенні – це розвиток хореографічних здібностей дітей, формування здатності до емоційного і осмисленого осягнення та переживання змісту творів хореографічного мистецтва, виразного виконання танцю. У такому розумінні, хореографічне виховання – це *формування хореографічної культури дітей та молоді*.

❖ **ВИХОВНІ ЗАВДАННЯ ХОРЕОГРАФІЧНОЇ ОСВІТИ** -

1) виховання життєтворчих, естетичних, морально-етичних, соціально-емоційних, вольових засад особистості дитини чи молодої людини (працелюбність, самостійність, оптимізм, відповідальність, ініціативність, активність, успішність, музичність, творчість, самоповага, самооцінка, взаємодопомога тощо), подолання негативних проявів характеру; 2) виховання ціннісних суджень і естетичних смаків, ставлення до хореографії як джерела позитивних, радісних емоцій, шляхетних почуттів, патріотичних переживань тощо; 3) виховання здатності сприймати рухи за естетичними еталонами, відчувати естетичну виразність власних рухів (гармонія, краса, стрункість, узгодженість тощо); 4) виховання прагнення красиво виконувати танцювальні рухи, змінювати їх, вигадувати і застосовувати варіанти танцювального руху у різноманітних життєвих ситуаціях; 5) виховання емоційно-усвідомленого переживання танцювальних рухів, формуванні ціннісного ставлення до естетично-виразних рухів іншої людини та своїх власних («як прекрасно бути красивим», «я струнка і рухлива», «я сильний і спритний» тощо); 6) виховання сучасних естетичних еталонів щодо свого зовнішнього вигляду, важливих звичок в особистому житті (здорового і красивого способу життя, прагнення сучасного ідеалу фізичної досконалості тощо).

❖ **ВІДТВОРЕННЯ** - один з процесів пам'яті, під час якого відбувається оживлення свідомості у вигляді образів об'єктів, що колись сприймалися, уявлень, думок, почуттів, дій. Здійснюється завдяки активізації раніше утворених тимчасових нервових зв'язків у мозку людини.

❖ **ВІДЧУТТЯ** - психофізичний пізнавальний процес, який полягає у відображенні мозком окремих властивостей, предметів і явищ оточуючого світу, а також станів організму при безпосередньому впливові подразників на відповідні органи чуття. Це перша елементарна форма чуттєвого пізнання зовнішнього світу. Відчуття дають безпосереднє відображення дійсності.

❖ **ВІРТУОЗНІСТЬ У ХОРЕОГРАФІЇ** (італ. *virtuoso* - сила, гідність, талант) - це видатні здібності, найвища майстерність танцівника. В історії хореографічного мистецтва поняття «віртуоз» застосовували до виконавських

здібностей окремих танцівників. Погляди на природу віртуозності та її теоретичне визначення у хореографічному мистецтві не є усталеними. Поняття віртуозності з одного боку пов'язане з артистизмом, натхненим виконанням, здатністю захоплювати аудиторію, справляти враження; з іншого боку – високим рівнем технічності виконання.

❖ **ВОЛЯ** - форма психічного відображення, що виявляється в здатності людини здійснювати свої бажання, реалізувати поставлену мету, відібрати для подолання зовнішніх чи внутрішніх перешкод.

❖ **ВПІЗНАВАННЯ** - це процес розпізнавання, ідентифікації або визначення об'єктів, зображень, звуків або інформації за допомогою розуміння їх характеристик чи властивосте. Це цікава та незвичайна спроможність людського розуму розпізнавати і розуміти свої емоції, почуття та думки, а також відчувати та сприймати емоційний стан інших людей.

Впізнавання надає можливості збагачувати сприйняття світу та покращувати взаємодію з оточуючими. Це процес, який можна розвивати впродовж усього життя. Розуміння своїх емоцій, виявлення їх впливу на дії та поведінку людини допомагає знаходити баланс та гармонію у житті.

❖ **ВРАЖЕННЯ** - це думка, уявлення, що складається внаслідок знайомства, зіткнення з ким- або чим-небудь; чуттєві образи з яскраво вираженим емоційним забарвленням. Враження людина отримує від зовнішнього світу, від інших людей, подій та ситуацій. Вони впливають на особистість, формують її поведінку і допомагають сприймати світ навколо. Вирішальним є перше враження. Воно може сформувати прив'язаність або неприязнь, зацікавленість або осторогу.

Г

❖ **ГАРМОНІЯ** (від грецьк. *harmonia* - злагода) - естетична категорія, яка означає цільність, злитість, взаємодію усіх частин і елементів форми. Термін широко використовується у мистецтвознавстві, історії культури, культурології.

❖ **ГАРМОНІЙНА ОСОБИСТІСТЬ** - це особистість із рівномірним розвитком усіх сторін, яка живе без внутрішніх конфліктів, з внутрішньою гармонією. Гармонійна особистість тішить себе і оточуючих своїм душевним здоров'ям, умінням ладнати з людьми і гарною пристосованістю до широкого кола ситуацій.

❖ **ГІМНАСТИКА (ПАРТЕРНА)** - це сукупність фізичних вправ на підлозі, спеціально підібраних і орієнтованих на загальний розвиток організму людини. Гімнастика створена на основі багатовікового досвіду та досягнень сучасної науки в області фізичного виховання. В процесі занять партерною гімнастикою найбільш успішно вирішуються завдання всебічного фізичного розвитку та вдосконалюються рухові можливості людини. Різноманітні вправи благотворно впливають на всі ланцюжки рухового апарату, на всі групи м'язів та системи органів.

Партерна (оздоровча) гімнастика як процес має велике значення: успішно вирішує завдання фізичного виховання підростаючого покоління; зміцнює силу м'язів; розвиває природні здібності дітей, необхідні для занять хореографією; сприяє оздоровленню організму; виправленню деяких фізичних вад; виховує працелюбність, зміцнює силу волі; розвиває певні частини опорно-рухового апарату.

❖ **ГНУЧКІСТЬ У ХОРЕОГРАФІЇ** - це фізична здатність танцівника виконувати рухові дії із необхідною амплітудою рухів. Вона визначається ступенем рухливості суглобів та станом м'язової системи. Гнучкість є показником пластичності тіла майбутнього артиста, надає танцю виразності, сприяючи тим самими створенню сценічного образу.

Гнучкість корпусу залежить від гнучкості хребтового стовпа. Ступінь рухливості хребтового стовпа залежить від будови та стану хребців. Гнучкість (прогин назад) повинна бути в області нижніх грудних і верхніх поперекових хребців; нахил корпусу вперед і вниз відбувається завдяки розтягуванню між хребтових дисків, а також литкових, підколінних та тазостегнових м'язів і зв'язок.

❖ **ГУМАНІЗАЦІЯ ОСВІТИ** - це утвердження людини як найвищої цінності, у найповнішому розкритті її здібностей та задоволенні різноманітних освітніх потреб; це створення сприятливих умов для самореалізації, самовизначення особистості, орієнтація освітнього процесу у освітніх закладах насамперед на формування особистості дітей та молоді у всій багатогранній повноті їх інтелектуального, культурного, психологічного і соціального розвитку. Гуманізація освіти є одним із принципів реалізації Державної Національної програми «Освіта (Україна – XXI ст.)».

❖ **ГУМАНІЗМ** (від лат. *humanus* - людський, людяний) - це філософська та етична позиція, яка надає особливого значення цінностей людей та сприянні людям (як індивідуумам, так і групам). Поняття гуманізму, як суспільного явища, вперше з'явилося в епоху Відродження. В історії людства виникла нова ідеологія, яка відстоювала кращі сторони у стосунках між людьми, заперечувала нерівність людей. Ідея гуманізму полягає у закріпленні норм людяності в суспільстві, звільненні людини від рабського, феодального способу мислення; розповсюдилася на міжнаціональні, міжрасові та міждержавні відносини людей.

Д

❖ **ДАНСАНТНІСТЬ** - танцювальність, сукупність формальних якостей музики, які роблять її зручною для танцю і виражають танець. Дансантизм сприяє злиттю музики і танцю в єдине ціле. Її характеризують: ясність метроритмічної організації; підкреслене акцентування сильних долей та опорних моментів в мелодії та акомпанементі; чіткість використання метроритмічних, фактурних, мелодико-інтонаційних формул різних жанрів; сповільнення і прискорення рухів, відповідних характеру танцю; вишуканість ритму і його зв'язок з танцювальними рухами; квадратність і симетрія композиційної структури тощо.

❖ **ДИВЕРТИСМЕНТ** (від фр. *divertissement* - звеселяння, розвага) - цикл легких музичних, танцювальних і декламаційних номерів типу попури; структурна форма всередині балетного спектаклю, що представляє собою сюїту

танцювальних номерів (як концертних соло й ансамблів, так і сюжетних мініатюр).

❖ **ДИДАКТИКА** (від грец. *didaktikos* - повчальний) - педагогічна теорія навчання, яка досліджує закономірності засвоєння знань, умінь і навичок та формування переконань, визначає об'єм і структуру змісту освіти; удосконалює методи і організаційні форми навчання, вивчає виховний вплив освітнього процесу на учнів. Науково-теоретична функція дидактики полягає у вивченні реальних процесів освіти, встановленні фактів і закономірних зв'язків між різними сторонами навчання, розкритті їх суті, виявленні тенденцій і перспектив розвитку тощо.

❖ **ДИДАКТИЧНІ ПРИНЦИПИ** - теоретичні положення, які визначають зміст, організаційні форми й методи роботи освітнього закладу відповідно до загальних цілей виховання й закономірностей навчання. Основними дидактичними принципами є: науковість освіти, виховуючий характер, наочність, свідомість і активність, міцність засвоєння знань, систематичність і послідовність у навчанні, доступність навчання, віковідповідність, індивідуальний підхід до учнів.

❖ **ДИНАМІЧНИЙ СТЕРЕОТИП** - основа утворення звичок, вироблення умінь і навичок, режиму дня. Хода, біг, стрибки, катання на лижах, гра на інструменті, письмо - це навички, в основі яких лежить утворення динамічних стереотипів у корі головного мозку. Стереотипи зберігаються багато років і становлять основу поведінки людини.

❖ **ДИТЯЧА ХОРЕОГРАФІЯ** - царина хореографічного мистецтва (сукупність рухів, танців, хороводів, етюдів, вправ, системи тренування і творчих завдань), що адаптована або розроблена для дітей, доступна для сприймання і переживання дитиною, призначена для виконання дітьми, має яскраво виражений образний зміст, просту і чітку музично-танцювальну форму, влучні назви рухів і танців.

❖ **ДІАЛЕКТИКА** (з грецьк. - мистецтво сперечатися, міркувати) - метод філософії; теорія і метод пізнання явищ дійсності у їх розвитку і саморухові; наука про найбільш загальні закони розвитку природи, суспільства,

мислення. Найважливіші категорії діалектики: суперечності, якість, кількість, міра, випадковість і необхідність, можливість і дійсність.

❖ **ДІЯЛЬНІСТЬ** - суттєва визначеність способу буття людини в світі, здатність її вносити в дійсність зміни, опосередковані ідеальним. Діяльністю можна вважати будь-яку активність людини, якій вона сама надає деякий сенс. Діяльність характеризує свідому сторону особистості людини (на відміну від поведінки).

❖ **ДІЯЛЬНІСТЬ ЕСТЕТИЧНА** - специфічний вид практично-духовної (створення творів мистецтва, фольклор, дизайн тощо) і духовної (естетичне споглядання, естетичне сприймання, естетичне судження тощо) діяльності, що здійснюється у тій чи іншій формі «творчості за законами краси» і дає людині вищу духовну насолоду.

❖ **ДОСВІД** - це віддзеркалення у людській свідомості законів об'єктивного світу і суспільної практики, одержане в результаті активного практичного пізнання; сукупність практично засвоєних знань, навичок, знання життя, засноване на пережитому, випробуваному. Досвід - це перш за все сукупність всього того, що відбувається з людиною в її житті (реальність) і що вона усвідомлює. Людина може мати досвід про себе саму, про свої здібності, про свої чесноти і вади; про думки, ідеї, знання (внутрішній досвід). Досвід є головним продуктом розуму людини. З нього починається все пізнання (за Кантом).

❖ **ДОСТУПНІСТЬ ОСВІТИ** - дидактичний принцип, згідно з яким освітній процес будується із урахуванням рівня підготовки учнів, їхніх вікових та індивідуальних особливостей. За цим принципом розробляються педагогічно обгрунтовані програми, підручники і навчальні посібники, добираються відповідні методи і прийоми навчання. Навчальний матеріал викладається на доступному для розуміння учнями теоретичному рівні. Умовою свідомого і глибокого засвоєння знань і умінь є доступність для них навчального матеріалу. Завдання для учнів за складністю не повинні перевищувати їхні пізнавальні можливості.

❖ **ДРАМА** (грец. *drama* - дія, діяння) - один з трьох родів художнього тексту, поряд з лірикою й епосом. Сутність драми полягає в розкритті суперечностей буття, які втілюються в конфліктах, що визначають розвиток дії твору, і у внутрішніх протиріччях, властивих особистості персонажів. Це показ боротьби різних сил, тенденцій, сторін у суспільному житті та свідомості людини, форма естетичного переживання та художнього втілення цієї боротьби.

❖ **ДРАМАТУРГІЯ БАЛЕТНОГО ТВОРУ** - конфліктний розвиток дії балетного спектаклю. В її основі – сюжетний і смисловий конфлікт, закладений у певній життєвій ситуації, що розвивається і розв'язується впродовж музично-хореографічної дії. Драматургія балету визначається сценарієм, що дає короткий словесний виклад ідеї, сюжету, конфлікту, характерів героїв майбутнього спектаклю. На основі сценарію композитор пише музику, втілюючи в ній розвиток дії, характери і переживання дійових осіб. Відсутність слова в балеті компенсується багатством людських переживань, розкриттям сенсу вчинків дійових осіб через музику і танець, пластику людського тіла.

Балет - це драма, написана музикою і втілена в хореографії. Через зміни музично-тематичного матеріалу, темпоритму, фактури тощо позначаються «ходи» і «повороти» дії, розкривається сюжет. Центральне значення в хореографічній драматургії мають кульмінаційні, вузлові епізоди сюжетної дії. На їх чергуванні ґрунтується зміна зав'язки, розвитку дії, кульмінації, розв'язки. У безсюжетному балеті драматургія ґрунтується на співставленні, зміні, контрастах, розвитку людських переживань, що втілюють певну ідею.

❖ **ДРАМАТУРГІЯ МУЗИЧНА** - система виразних засобів і прийомів втілення драматичної дії у творах музично-сценічного жанру (опері, балеті, опереті). В основі музичної драматургії лежать загальні закони драми як одного з видів мистецтва: наявність яскраво вираженого конфлікту, певна послідовність етапів розкриття драматичного задуму (експозиція, зав'язка, розвиток, кульмінація, розв'язка). Основні форми музичної драматургії: в опері - речитатив, арія, аріозо, різні види ансамблів; в балеті - танці класичні і характерні, дійові епізоди, хореографічні ансамблі. Поняття музичної

драматургії застосовується і до творів інструментальної музики, не пов'язаних з сценічною дією або певною літературною програмою.

❖ **ДУХ** - філософське поняття, що означає неречове начало, на відміну від матеріального природного начала; притаманна людині здатність бути самосвідомим суб'єктом мислення, почуттів і волі, що виявляється в цілеутворенні та творчій діяльності.

❖ **ДУХОВНИЙ СВІТ ОСОБИСТОСТІ** - система свідомо-психологічних рис, особливостей, яка в своїй цілісності виражає міру усвідомлення людиною сутності буття, свого місця й призначення в світі і проявляється в характері її відношення до світу і до себе.

❖ **ДУХОВНІ ЦІННОСТІ** - витвори людського розуму, духу і творчої діяльності, зафіксовані в реальних здобутках і продуктах науки, мистецтва, моралі, культури тощо. В ідеології духовні цінності є основою того чи іншого вчення, оскільки ідеологія є прагненням до того чи іншого ідеалу. Філософія неможлива без духовних цінностей, оскільки духовні цінності безпосередньо пов'язані із засадами моралі і світогляду, які вивчає філософія. Духовні цінності закладені митцями у свої твори як власні світоглядні установки, оскільки мистецтво створюється крізь «призму» особистого бачення світу його автора.

❖ **ДУХОВНІСТЬ** - специфічна потреба пізнання світу, самого себе, смислу і призначення свого життя, що виявляється у багатстві внутрішнього світу особистості, її ерудиції, розвинених інтелектуальних і емоційних запитах, моральності, залученні до культурних цінностей.

❖ **ДУША** (лат. *anima* - душа) - фундаментальне поняття, що виражає індивідуальну своєрідність внутрішнього світу людини, здатність до переживання та співпереживання. Представлена у різних культурах, релігіях, філософських ученнях широким спектром значень: як універсальне життєве начало; сила, присутня у кожній живій істоті; нематеріальна безсмертна субстанція, яка надає цілісності та безперервності існуванню; субстрат усіх свідомих і несвідомих психічних процесів.

❖ **ЕКЗЕРСИС ХОРЕОГРАФІЧНИЙ** (фр. *exercice* - вправа) - комплекс тренувальних вправ, які складають основу уроку класичного танцю (а також використовуються у народно-сценічному танці), що сприяє розвитку сили м'язів, еластичності зв'язок, вихованню виворітності, стійкості і правильної координації рухів в учнів або артистів балету. Ця частина заняття є невід'ємною складовою заняття, його основні рухи залишаються незмінними впродовж усього навчання. При цьому зростає рівень складності, варіюється поєднання з іншими рухами, вводяться нові з'єднувальні елементи.

На уроці класичного танцю використовується екзерсис біля станка і екзерсис на середині залу. Тренувальні вправи біля станка у народно-сценічному танці застосовують для розвитку технічних навичок майбутніх танцівників. Завданням такого екзерсису є підготовка суглобо-м'язового апарату до виконання найрізноманітніших танцювальних рухів на середині залу.

❖ **ЕЛІТАРНА КУЛЬТУРА** - форма культури, що охоплює витончене мистецтво: музику, балет, літературу тощо, створення і сприймання якої потребує інтелектуального розвитку (на відміну від народної культури).

❖ **ЕЛІТАРНЕ МИСТЕЦТВО** - мистецтво, зорієнтоване, на думку його творців, на еліту (тобто, найкращу частину суспільства, якій властива особлива художня сприйнятливість). Естетична теорія елітарного мистецтва базується на філософії А. Шопенгауера і Ф. Ніцше: ідея антропологічного поділу людей на два типи - «людини корисливості» і «людини генія». Другим, на відміну від перших, притаманна особлива художня обдарованість.

❖ **ЕМОЦІЇ** (від лат. *emouvoir* - хвилюю, збуджую) - це внутрішнє переживання або рух настрою, наприклад радість, страх, гнів, смуток, які можуть бути викликані ситуацією чи подією. Емоції також можуть виникати спонтанно. Емоції є суб'єктивними переживаннями і пов'язаними з фізичними реакціями, виразом обличчя та поведінкою. Емоції часто переплітаються з настроєм, темпераментом, особистістю, креативністю.

❖ **ЕМПАТІЯ** (від англ. *empathy* - співпереживання) - розуміння стосунків, почуттів, психічних станів, які переживає інша людина, та відповідне

виявлення своїх почуттів. Значення емпатії: 1) хто уважно слухає, той може зрозуміти, що думає, відчуває інший (це зближує людей); 2) емпатія підтримує сприйняття іншого таким, який він є; 3) емпатія дозволяє краще розуміти інших, приносить їм радість з того, що хтось їх розуміє.

❖ **ЕСТЕТИКА** (від грецьк. *aisthetikos* - здатний відчувати) - філософська дисципліна, яка у теоретичній формі осягає чуттєве як момент цілісного утвердження людини у світі за критеріями прекрасного і потворного; наука про загальні закономірності художнього освоєння дійсності людиною, про сутність і форми перетворення життя за законами краси, про природу мистецтва і його роль у розвитку суспільства.

❖ **ЕСТЕТИЧНА КУЛЬТУРА ОСОБИСТОСТІ** - це сформована на базі власного життєвого досвіду та естетичного виховання з боку суспільства здатність розпізнавати й переживати прекрасне і потворне, піднесене і низьке, трагічне і комічне в навколишній дійсності, керуватися виробленими культурою естетичними цінностями у своїй практичній діяльності, утверджувати нею красу світу і долати його недосконалість.

❖ **ЕСТЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ** - формування певного естетичного ставлення людини до дійсності, здатності до естетичного сприймання і переживання, творчості за законами краси. Формування естетичного ставлення особистості до дійсності та до мистецтва здійснюється через: пізнання у процесі естетичного сприйняття естетичної цінності предмета чи явища; оцінювання у процесі естетичного судження предмета чи явища мистецтва; розвиток естетичних смаків та ідеалів; виявлення в ході практично-творчої діяльності емоційно-почуттєвої реакції щодо цінності предмета, явища та естетичних потреб.

❖ **ЕСТЕТИЧНЕ ВІДНОШЕННЯ** - особливе духовно-практичне ставлення людини до дійсності, до явищ природи і суспільного життя. В естетичному відношенні до світу суспільна людина виступає як цілісний індивід, здатний переживати найвищу духовну насолоду, утверджувати прекрасне й піднесене через розв'язання трагічних і комічних колізій та подолання потворного й низького.

У мистецтві естетичне відношення виступає головною ланкою художньої творчості, яка поєднує об'єктивну і суб'єктивну сторони мистецтва, відображення дійсності й оцінку її з позицій певних суспільних ідеалів, що надихають творчість митця. Саме через вияв естетичного відношення до дійсності в художньому творі дає змогу об'єднати визначенням мистецтва такі різноманітні явища, як художня література і хореографія, скульптура і кінематограф, театр і архітектура, музика і живопис. Через естетичне відношення в образах мистецтва, не руйнуючи їх життєвої безпосередності, втілюються філософські узагальнення і наукові ідеї, моральні ідеали.

❖ **ЕСТЕТИЧНІ ПОЧУТТЯ** - особливе почуття насолоди, яке відчуває людина, сприймаючи прекрасне у навколишній дійсності та творах мистецтва; безпосереднє емоційне переживання особистістю свого естетичного ставлення до дійсності, що закріплюється естетичною діяльністю в усіх її видах, включаючи художню творчість. Особлива роль у вихованні естетичних почуттів належить мистецтву, яке служить засобом їх вираження. Кожне з мистецтв виховує всю палітру естетичних почуттів, водночас сприяючи розвитку їх окремих видів. Так, під впливом живопису формується почуття кольору; музики – почуття мелодики, ритму; театру – почуття драматизму, хореографії – почуття пластики, гармонії руху тощо.

У процесі занять танцями людина стає більш товариською, енергійною, активною, веселою, отримує заряд позитивних емоцій. Танцювальне мистецтво виховує висококультурну особистість, що прагне дарувати оточуючим радість і добро.

❖ **ЕСТЕТИЧНИЙ ІДЕАЛ** - уявлення людини про прекрасне в абсолютному його вираженні.

❖ **ЕСТЕТИЧНИЙ СМАК** - естетична категорія, яка означає здібність людини через почуття задоволення чи невдоволення («подобається» - «не подобається») диференційовано сприймати і оцінювати різні естетичні об'єкти, відрізняти прекрасне від потворного в дійсності і в мистецтві, відрізняти естетичне і не естетичне, виявляти у явищах рими трагічного і комічного. По

відношенню до оцінки творів мистецтва естетичний смак конкретизується як смак художній.

❖ **ЕСТЕТИЧНЕ ТА ЕТИЧНЕ** - категоріальне співвідношення, що відображає взаємозв'язок емоційно-образних та імперативно-оцінних форм практично-духовного ставлення людини до дійсності, орієнтованих відповідно на ідеали краси і добра.

❖ **ЕТИКА** (від лат. *ethica*, від грец. *ethos*) - наука про мораль, природу, структуру та особливості походження та розвитку моральних норм та відносин між людьми в умовах суспільств.

❖ **ЕТИКЕТ** (від фр. *etiquette* - ярлик, етикетка) - сукупність правил поведінки, що регулюють зовнішні вияви людських відносин (ставлення до оточуючих, форми звертання і вітання, поведінку у громадських місцях, манери, одяг). Етикет – складова зовнішньої культури людини і суспільства.

Ж

❖ **ЖАНР** (фр. *genre* - рід, тип, манера) - внутрішній підрозділ у більшості видів мистецтва. Принципи поділу на жанри специфічні для кожної з областей художньої творчості. У живописі головні жанри визначаються, перш за все, по предмету зображення: пейзаж, портрет, побутовий жанр, історичний тощо. У літературі - поема, роман, повість, оповідання, трагедія, комедія. У широкому сенсі цей термін застосовують до оперної, симфонічної хорової музики, у вузькому сенсі - до різновидів цих основних видів.

❖ **ЖАНР ХОРЕОГРАФІЧНИЙ** - рід твору, що характеризується сукупністю формальних і змістовних особливостей. У хореографії взагалі і в балеті, зокрема, наявні такі жанри за аналогією до літератури і музики, а також до сучасних ринкових відносин: *епічні жанри* - балет-казка, балет-легенда, балет-роман (сюжет за літературним романом); *драматичні жанри* - балет-трагедія, балет-комедія, хореодрама; *безсюжетний танцюсимфонічний балет* (сюжет викладений абстрактною асоціацією за допомогою відтворення музики танцем) - балет-симфонія; *балет-дивертисмент* (серія номерів абстрактно

поєднаних між собою); *балет з хореографічних мініатюр* (зміст складається з окремих танцювальних міні-сюжетів - мініатюр, які разом розкривають головний зміст чи ідею балету); *балет-феєрія*, тотальний балет (обов'язково хореодраматичний балет із літературним сюжетом, який відтворюється за допомогою синтезу інших видів культури суспільства - живопис, кіно та відео трансляція, вокал, романс, естрадний вокал та популярна музика, акробатика, жонглювання, пантоміма).

❖ **ЖЕСТ** - виразально-зображувальний засіб у драматичному мистецтві, пантомімі, хореографії, що зумовлюється особливостями художнього персонажу (логікою, його поведінкою, індивідуальними рисами характеру тощо). У народно-сценічній хореографії жест існує самостійно як певний рух-жест і як елемент - у складних за структурною будовою па. Сценічний жест підпорядкований музично-хореографічній драматургії і вимагає від виконавця лаконізму і пластичної виразності. Жест, фіксуючи певний момент хореографічної дії, відіграє значну роль у розвитку емоційно насиченого контексту внутрішньої дії і допомагає створити хореографічний образ, входячи у лексику танцю самостійною складовою.

❖ **ЖИВОПИС (також малярство)** - вид образотворчого мистецтва, який засобами кольору, рисунка, композиції, фактури наочно відтворює колористичне багатство дійсності, її просторовість і матеріальність, втілюючи уявлення про життя природи і людей, соціальні процеси. На відміну від графічного мистецтва, основним виразальним засобом якого є лінійний малюнок, у живописі робиться акцент на кольорових співвідношеннях.

3

❖ **ЗАВДАННЯ ХОРЕОГРАФІЧНОЇ ОСВІТИ** - 1) формування системи уявлень, понять, знань про синкретичну та синтезовану сутність хореографічного мистецтва, емоційно-образну пластику і виразні танцювальні рухи як спеціальну мову хореографії, про естетичний потенціал рухів людини, індивідуально спрямовану користь танців; 2) набуття дітьми системи

танцювальних навичок, а також творчих умінь успішного їх застосування як у хореографічній діяльності, так і у музичній, фізкультурній, у повсякденному житті; 3) створення тезаурусу танцювальних рухів як практичного виконання сукупності рухів у сталому і варіативному вигляді, необхідного для вираження своєї активності та індивідуально значущого для становлення особистої культури, статевої ідентифікації; 4) закладання основ танцювальності, правильного виконання танцювальних рухів, емоційно та інтелектуально спрямованого засвоєння елементарної техніки танцювальних рухів і танців, набуття культури рухів; 5) формування у дітей уміння спілкуватися за допомогою танцювальних рухів (вітатися; прощатися; радіти разом, плескаючи у долоні; взаємодіяти у парі й гурті в парно-масових танцювальних фігурах і танцях тощо); 6) формування мистецької активності і естетичного ставлення до мистецтва танцю, основ сприйняття мистецтва хореографії та художньо-практичних навичок танцювального виконавства, виконавської танцювальної творчості, елементарної хореографічної культури.

❖ **ЗАДАТКИ** - природжені анатоμο-фізіологічні особливості організму, головним чином його нервової системи й органів чуття. Виступають як природні, органічні передумови розвитку здібностей людини, однак самі їх не визначають. Для розвитку здібностей, навіть при найкращих задатках, потрібні відповідні суспільні умови, а також діяльність людини в певному напрямі. Задатки людини різноманітні та можуть розвиватися у різних напрямках. На основі одних і тих самих задатків можуть розвиватися різні здібності залежно від умов життя і діяльності людини.

❖ **ЗАДАТКИ ХОРЕОГРАФІЧНІ** - вроджені анатоμο-фізіологічні особливості (пропорції тулуба, ніг, рук; крок; виворітність, гнучкість; музичність тощо); успадковані, природні передумови психічного, соціально-особистісного розвитку, важливі для її хореографічної діяльності.

❖ **ЗАДУМ** - вихідне уявлення художника про свій майбутній твір, його більш або менш усвідомлений прообраз, з якого починається творчий процес.

❖ **ЗАКОНОМІРНІСТЬ** - філософська категорія, яка означає певну впорядкованість подій і явищ, відносну постійність, сталість головних детермінуючих чинників, регулярність зв'язку між ними.

❖ **ЗАКОНОМІРНІСТЬ ПЕДАГОГІЧНА** - категорія, яка відбиває внутрішній суттєвий зв'язок явищ навчання і виховання, який зумовлює їх необхідний вияв і розвиток.

❖ **ЗАСІБ** - сукупність предметів, ідей, явищ та способів дій, які є неодмінною умовою реалізації цілі.

❖ **ЗАСОБИ ВИРАЗНОСТІ ХОРЕОГРАФІЧНОГО МИСТЕЦТВА** - це рухи тіла танцівника та його міміка, пози, а також музичний супровід, костюми, малюнок танцю, оформлення сцени.

❖ **ЗВОРОТНИЙ ЗВ'ЯЗОК** - одне з основних понять теорії керування; інформація про перебіг керованого процесу, реалізацію керівних впливів.

❖ **ЗВОРОТНИЙ ЗВ'ЯЗОК У ПЕДАГОГІЦІ** - інформація про стан учня, ступінь засвоєння ним навчального матеріалу та відгук на виховні впливи, яка надходить до вчителя. Загальними властивостями зворотного зв'язку є, по-перше, обов'язковість його виникнення у будь-якому процесі взаємодії; по-друге, підпорядкованість зворотного зв'язку прямому.

❖ **ЗДАТНІСТЬ** - властивість психіки індивіда, яка визначає його можливість, спроможність, нахил до виконання певної діяльності. Зумовлюється рівнем знань, здібностей, умінь, навичок, особистісними якостями. Це може бути пов'язано з фізичними, розумовими, творчими чи соціальними навичками. Здатність може бути вродженою, але також може бути розвиненою через навчання чи тренування. Вона грає важливу роль у реалізації потенціалу людини і досягненні особистих та професійних цілей.

❖ **ЗДІБНОСТІ** - стійкі індивідуальні психічні властивості людини, які є необхідною внутрішньою умовою її успішної діяльності. Вони виявляються у тому, як людина вчиться, набуває певних знань, умінь та навичок, освоює певні галузеві діяльності, включається у творче життя суспільства. У здібностях поєднуються природне і соціальне. Природною основою здібностей є задатки.

❖ **ЗДІБНОСТІ ЕСТЕТИЧНІ** - сукупність індивідуально-психологічних особливостей людини, завдяки яким відкривається можливість здійснювати естетичну діяльність - естетично сприймати і переживати явища дійсності і мистецтва, оцінювати їх через судження смаку і, порівнюючи з ідеалом, створювати нові естетичні цінності.

❖ **ЗДІБНОСТІ МУЗИЧНІ** - індивідуально-психологічні особливості особистості, до яких належать природна слухова чутливість, що зумовлює аналіз природних, мовленнєвих чи музичних звуків і емоційну реакцію на них. До музичних здібностей відносять ладове почуття, музично-слухові уявлення, музично-ритмічне почуття, музичну пам'ять, психомоторні здібності. Сенсорною основою музичних здібностей є наочно-дійова орієнтація у звуковисотних, ритмічних, тембрових і динамічних співвідношеннях.

❖ **ЗДІБНОСТІ ПЕДАГОГІЧНІ** - сукупність психічних рис особистості, необхідних для успішного оволодіння педагогічною діяльністю, її ефективного здійснення. Передбачають педагогічну спрямованість особи, ділові якості (педагогічні вміння, знання, досвід), відповідні риси характеру (вміння спілкуватися, емоційна врівноваженість).

❖ **ЗДІБНОСТІ ХОРЕОГРАФІЧНІ** - своєрідне поєднання спеціальних здібностей, фізичних даних та психологічних особливостей індивідуума, які забезпечують можливість успішності суб'єкта у хореографічній діяльності. Для оволодіння мистецтвом танцю необхідно мати певні фізичні здібності, закладені природою. До них відносяться: *виворітність ніг, будова ступні, танцювальний крок (розтяжка), гнучкість, стрибок*. Серед вроджених якостей важливі й інші: *почуття координації, почуття ритму, музичність, артистичність, стійкість, творча уява, рухова пам'ять, темперамент*.

❖ **ЗМІСТ І ФОРМА У МИСТЕЦТВІ** - естетичні категорії, що виражають співвідношення в мистецтві внутрішнього, духовного начала і його зовнішнього втілення. Органічний зв'язок форми художнього твору з його змістом і зумовленість ним – один з найважливіших законів художньої творчості. Про зміст можна дізнатися тільки через форму; все, що не втілено у формі, залишається лише задумом, але не дійсним змістом твору. І навпаки, форма

тільки тоді художня, коли вона наповнена художнім змістом. Становлення художньої форми, вибір виразально-зображальних засобів і технічних прийомів залежить від особливостей життєвого матеріалу, покладеного в основу твору мистецтва, тобто від його змісту. Єдність змісту і форми зумовлює органічну цілісність, естетичну цінність художнього твору.

Зміст твору танцювального мистецтва відображає реальну дійсність. Він може включати почуття, переживання, стани людей, їх характери і вчинки, події історії та сучасного життя, особливості побуту, національного характеру і психічного складу народу. *Форма* твору танцювального мистецтва є системою специфічних ритмічно організованих виразних рухів людини, перетворюючих і узагальнюючих пластику реального життя. *Вже* найпростіший танець, що виражає певний настрій, завжди змістовний і одухотворений, його форма втілює явище духовного життя людини.

У балеті, як вищому виді хореографічного мистецтва, зміст і форма набувають складного, розвинутого характеру. До змісту балетного спектаклю входять його життєва тема, що розкривається в певному сюжеті (у безсюжетному балеті – в драматургії станів і почутті людини), уся сукупність характерів, думок і почуттів дійових осіб. Хореографічна форма балету складається з його танцювально-пластичної мови, танцювальних і пантомімічних епізодів і сцен, що організують цільну композицію всього спектаклю.

❖ **ЗМІСТ МУЗИЧНОГО ТВОРУ** - те, що виражає музика; художньо-інтонаційні образи, втілені в осмислених звучаннях (інтонаціях) результати відображення й естетичної оцінки дійсності у свідомості композитора і виконавця; світ уявлень, який формується у свідомості слухача, уявлень про сам твір, навколишню дійсність і людей, автора і виконавців. Центральні поняття музичного змісту - музична ідея (чуттєво втілена музична думка) і музичний образ (музичне втілення почуттів, душевних станів, характерів, певних явищ). До складу музичного змісту можуть входити образи позамузичні, так само як деякі жанри музичних творів включають позамузичні елементи - текстові образи у вокальній музиці, сценічну дію.

❖ **ЗМІСТ ХОРЕОГРАФІЧНОЇ ОСВІТИ** - система знань, умінь і навичок, необхідних для здійснення різноманітної хореографічної діяльності (сприймання хореографічних творів, їх інтерпретація, виконання, творення хореографічних образів).

❖ **ЗНАННЯ** - особлива форма духовного засвоєння результатів пізнання, процесу відображення дійсності, яка характеризується усвідомленням їх істинності і виражається у поняттях, судженнях, висновках, концепціях, теоріях. Знання отримується через досвід або освіту шляхом спостереження, дослідження чи навчання. Знання піднімають діяльність на вищий рівень усвідомленості, підвищують впевненість людини у правильності її виконання. Це фундаментальне поняття, щодо якого не існує однозначного вираження.

❖ **ЗОБРАЖАЛЬНО-ВИРАЖАЛЬНІ ЗАСОБИ** - система історично складених, особливих у кожному виді мистецтва, матеріальних засобів і прийомів створення художнього образу (наприклад, у живопису це лінія колір, пластична форма, просторово-композиційні відношення; у музиці - ладові і метро-ритмічні відношення звуків, гармонія, фактура, композиція тощо).

❖ **ЗОСЕРЕДЖЕНІСТЬ (КОНЦЕНТРАЦІЯ)** - уміння людини (властивість її свідомості) концентрувати свою увагу й зусилля на виконанні певного завдання; здатність інтелекту і волі до контролю над швидкоплинними ситуаціями.

I

❖ **ІДЕАЛ** (від фр. *ideal*, грец. *idea* - ідея, першообраз) - позитивне, емоційно забарвлене уявлення людини про найвищу досконалість, котра, як взірець, норма і найвища мета визначає певний спосіб і характер дії людини чи суспільства. Ідеали визначають життєві цілі й сутність життя людини, її потреби та поведінку. З віком ідеали людини можуть змінюватися.

❖ **ІДЕАЛ ЕСТЕТИЧНИЙ** - конкретно-чуттєве уявлення про прекрасне у його найвищому вияві. Це складне утворення, в якому переплетені такі компоненти, як уявлення про належне, бажане і дійсно існуюче,

суперечності життя і шляхи їх подолання. Зміст естетичного ідеалу сприймається в чуттєвих формах і переживається як особисто значуще. Естетичний ідеал дістає найбільш рельєфне вираження у мистецтві, яке відтворює й активно формує уявлення про досконале, характерні для даного часу.

Естетичний ідеал має конкретно-історичний характер, тому ідеали різних епох змістовно відрізняються. Ідеал виступає як мета, до якої прагне людина в своїй діяльності. Метою естетичного ідеалу постає вдосконалення дійсності за законами краси. Відтак, спонукальна здатність – одна з найважливіших властивостей функціонування естетичного ідеалу, що робить його необхідним у суспільній практиці. Особисті естетичні ідеали реально виявляються в тому, що свою діяльність і сприйняття дійсності індивід контролює власним чуттєвим відношенням, яке співвідноситься з розумінням прекрасного, його переживанням, уявленням про красу.

❖ **ІДЕЙНИЙ ЗМІСТ ХУДОЖНЬОГО ТВОРУ** - естетичне переживання твору як суб'єктивного вираження прекрасного або потворного, трагічного або комічного, величного, героїчного змісту реального життя.

❖ **ІДЕЯ** (від грец. *idea* - вигляд, образ, начало) - форма духовно-пізнавального відображення певних закономірних зв'язків та відношень зовнішнього світу, спрямована на його перетворення.

❖ **ІДЕЯ ХУДОЖНЯ** - втілена у творі мистецтва естетично узагальнена авторська думка, що відображає певну концепцію світу і людини; емоційно-інтелектуальна, пафосна спрямованість художнього твору, яка приблизно може бути охарактеризована як провідна думка, ядро задуму автора. Поряд із темою і пафосом ідея виступає одним із елементів художнього змісту. У талановитому творі вся система образів, навіть окремі художні деталі підкорені розкриттю ідеї. Тому ідея художнього твору не абстрактне узагальнення, а те, що впливає із переживань читача або глядача за долю персонажів.

❖ **ІМПРОВІЗАЦІЯ** - створення художнього твору у момент його виконання без попередньої підготовки, або назва такого твору. Також імпровізація – це дія, що не була відтворена до виступу, не була запланована.

❖ **ІМПРОВІЗАЦІЯ ТАНЦЮВАЛЬНА** (лат. *improvisus* - несподіваний, непередбачуваний) - творчість під час виконавства, експромт без попередньої підготовки й обдумування, за натхненням; виконання рухів, образу, фрагмента танцю, що виникає раптом під дією сприймання музики.

❖ **ІНДИВІД** - людина як природна істота, продукт філогенетичного й онтогенетичного розвитку, носій індивідуально-своєрідних рис, як цілісність психофізіологічної організації, що забезпечує його усталеність у взаємодії з навколишнім світом.

❖ **ІНДИВІДУАЛЬНІСТЬ** (від лат. *individuitas* - неподільне) - сукупність неповторно своєрідних рис та особливостей людини, які характеризують її неповторність і виявляються у рисах характеру, у специфіці інтересів, якостей, що вирізняє її від інших людей. Індивідуальність визначає людину як автора власного життя, як творця унікального життєвого шляху, носія багатогранної неповторності, авторського світогляду.

Індивідуальність визначається витвореною нею духовно-практичною реальністю, що є сукупним результатом саморефлексії, совісті як особистого морального імперативу добра, віри як засобу поєднання макро- і мікросмосу, що породжує духовну людину.

❖ **ІНДИВІДУАЛЬНІСТЬ ХУДОЖНЬОГО СПРИЙМАННЯ** - своєрідність сприймання мистецького твору людиною, пов'язана із особистісним смислом, внутрішньою необхідністю. Під час сприймання творів мистецтва художній і життєвий досвід слухача чи глядача «включається» у процес творення суб'єктивного художнього образу, він ніби «пристосовує» художній зміст до свого духовного світу і водночас внутрішньо перебудовується згідно з логікою розвитку художніх образів.

❖ **ІНДИВІДУАЛЬНІСТЬ У МИСТЕЦТВІ** - неповторима своєрідність особистості художника-митця, особлива форма його буття і діяльності, що надає унікального характеру результатам його творчості.

❖ **ІНТЕЛЕКТ** (від лат. *intellektus* - пізнання, розуміння, розум) - це розумова здатність, яка охоплює здібності до навчання, міркування, вирішення проблем і адаптації до нових ситуацій. Це включає в себе здобуття, розуміння,

збереження та застосування знань у різних сферах і демонструється через логічне мислення, креативність, абстрактне міркування та виважене прийняття рішень.

Інтелект - це динамічна та еволюційна риса, на яку впливають генетичні фактори, фактор навколишнього середовища, освіта, досвід і соціокультурний контекст. Це непостійна риса, яку можна вдосконалювати або розвивати впродовж життя шляхом навчання, отримання нового досвіду та цілеспрямованого когнітивного тренування. Інтелект являє собою комплексний набір когнітивних здібностей, які дозволяють людям розуміти, аналізувати та орієнтуватися у складнощах світу та життя, адаптуватися та процвітати у різноманітних ситуаціях, використовуючи свої розумові здібності та набуті знання.

❖ **ІНТЕЛЕКТУАЛЬНІ ПОЧУТТЯ** - почуття, які виникають у процесі пізнавальної діяльності людини й нею зумовлені. Пов'язані з потребою у пізнанні, з пошуками істини, з розв'язуванням розумових завдань. Інтелектуальні почуття являють собою емоційний відгомін ставлення особистості до пізнавальної діяльності у широкому розумінні. Ці почуття виявляються у допитливості, чутті нового, здивуванні, впевненості або сумніві.

❖ **ІНТЕРЕС** (від лат. *interest* - важливий, значущий) - емоційний вияв пізнавальних потреб людини, що є дуже важливим для формування різноманітних навичок та інтелекту. Інтерес чи цікавість - єдина мотивація, що здатна зробити роботу приємним заняттям впродовж певного проміжку часу. Цікавість як процес є необхідним елементом для розвитку творчості.

Людина відчуває інтерес до нового чи відмінного від раніше побаченого чи почутого, також інтерес активується при усвідомленні нових можливостей. Зміна середовища чи усвідомлення можливості відкриття нових перспектив можуть бути пов'язані з певними внутрішніми потребами людини або можуть виникати завдяки уяві. Інтереси особи стають спонукальною силою процесу навчання.

❖ **ІНТЕРПРЕТАЦІЯ** (від лат. *interpretation* - перекладаю) - своєрідне тлумачення художнього твору залежно від індивідуальності, соціальної приналежності, рівня розвитку суб'єкта, художньої освіченості тощо;

необхідний елемент процесу художньої творчості, сприймання мистецтва; суттєва характеристика виконавської майстерності. Правильність, глибина, яскравість інтерпретації залежить від творчої особистості виконавця (його художньої обдарованості, освіченості, майстерності тощо).

❖ **ІНТОНАЦІЯ** (від лат. *intonare* - вимовляти) - певний ритмо-мелодійний лад мовлення. Виявляється у підвищенні або пониженні тону при вимові. В інтонації відбивається емоційний (почуттєвий) бік ставлення людини до предмета висловлення, її психічний стан, настрій тощо.

❖ **ІНТРОВЕРСІЯ** (від лат. *intro* - всередину і *verso* - спрямовую) - властивість особистості, що полягає в спрямованості її психічних процесів (уваги, сприймання, мислення тощо) на свій внутрішній світ.

❖ **ІНТРОСПЕКЦІЯ** (від лат. *introspecto* - дивлюся всередину) - це процес самоаналізу або саморефлексії, під час якого людина спрямовує свою увагу на внутрішні переживання, думки, почуття та мотивації. Це активний пізнавальний процес, який дозволяє осмислити власні дії, вчинки та поведінку, збагнути внутрішні мотивації та дізнатися більше про себе. Інтроспекція може бути корисною для самопізнання, саморозвитку та зміни певних аспектів своєї особистості.

❖ **ІНТУЇЦІЯ** (від лат. *intuitio* - споглядання) - форма знання людини, яка виникає без усвідомлення конкретних шляхів та умов його отримання. Це здатність безпосередньо сприймати істину без будь-якого зв'язку з чуттєвим або раціональним пізнанням. Синоніми - *чуття, проникливість, здогад, передчуття*, без детального аналізу навколишнього світу.

❖ **ІНТУЇЦІЯ ЕСТЕТИЧНА** - безпосереднє бачення прихованого ціннісного сенсу в явищах дійсності та творах мистецтва, усвідомлення його в акті естетичного сприймання і естетичної оцінки, в діяльності творчої фантазії.

❖ **ІНТУЇЦІЯ ПЕДАГОГІЧНА** - специфічна здатність учителя передбачати нахили, поведінку, вчинки дитини за певних умов у відповідному середовищі; необхідний, внутрішньо зумовлений природою творчості момент виходу за межі сталих стереотипів, логічних програм пошуку рішень.

❖ **ІНФОРМАЦІЯ** (від лат. *informatio* - роз'яснення, виклад) - одне із загальних понять науки, яке виявляється у двох аспектах: семантичному, коли під інформацією розуміють певні відомості, сукупність якихось даних тощо, і кібернетичному, з погляду якого передавання, сприймання, перетворення й зберігання різних видів інформації становить один із найістотніших видів діяльності людини та інших живих істот.

❖ **ІНФОРМАЦІЯ ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНА** (лат. *informatio* - роз'яснення, виклад, представлення) - специфічне художнє повідомлення через систему індивідуалізованих художніх образів, що виявляють емоційний вплив на людину. Це процес відображення навколишньої дійсності, вираженого у художній формі й через художні образи, які мають естетичну цінність і викликають естетичні почуття та переживання. Художня інформація орієнтує слухача, читача, глядача на жанр, вид мистецтва, стиль, манеру митця, час його життя й діяльності.

Використання художньо-естетичної інформації як цілісної інформаційної системи твору мистецтва спрямовано на вирішення певних педагогічних завдань і має великі можливості у формування духовного світу особистості, орієнтації на вищі, абсолютні цінності, прагнення людини до її власного розвитку, відповідно-формується життєвий та естетичний ідеал.

К

❖ **КАНОН** (грец. *kanon* - норма, правило) - система правил, норм, що панує у мистецтві у який-небудь історичний період або в якому-небудь художньому напрямі і закріплює основні структурні закономірності конкретних видів мистецтва.

❖ **КАТАРСИС** (грец. *katharsis* - очищення) - моральне очищення, піднесення душі через мистецтво, що виникає у процесі співпереживання та співчуття.

❖ **КЛАСИЧНИЙ ТАНЕЦЬ** - система виразних засобів хореографічного мистецтва, що базується на ретельній розробці різних груп

рухів та позицій ніг, рук, корпусу й голови, що з'явилася у XVII столітті. Система класичного танцю складається шляхом відбору певних положень і рухів, які представляють естетичну цінність; володіють визначеністю, закінченістю, пластично розкриваючи духовний світ людини.

❖ **КОМПОЗИЦІЯ ХОРЕОГРАФІЧНОГО ТВОРУ** (лат. *compositio* - складення, поєднання) - побудова художнього твору, спосіб зв'язку його складових частин, принцип гармонійного поєднання образів у цілісну систему. Композиційна побудова хореографічного твору складається з п'яти частин, відповідних законам драматургії: *експозиція* (перша поява дійових осіб, характеристика часу, місця, дійових персонажів); *зав'язка* (частина танцю, де персонажі вступають у дію, визначаються їх взаємовідносини, визначається конфлікт твору); *розвиток дії* (поступове наростання, напруження дії, виникнення ряду взаємовідносин); *кульмінація* (найвище напруження дії танцю, де повністю розкривається його тема та ідея); *розв'язка* (вирішення конфлікту, завершення драматургічної побудови танцю).

❖ **КОМУНІКАбельність** - здатність людини до спілкування, до встановлення соціальних зв'язків, контактів до плідної взаємодії з іншими людьми. Комунікабельність є однією з визначальних навичок успішної соціальної взаємодії, що зачіпає як професійні, так і особистісні відносини. Одна з рис успішної взаємодії – неупередженість у ставленні до чужих поглядів.

❖ **КОМУНІКАЦІЯ** (від лат. *communico* - спілкуюся, роблю загальним) - фундаментальна ознака людської культури, яка полягає в інтенсивному взаємоспілкуванні людей на основі обміну різного роду інформацією (фактами, ідеями, поглядами, емоціями).

❖ **КОМУНІКАЦІЯ ХУДОЖНЯ** - процес здійснення інтелектуально-творчого взаємозв'язку автора і глядача (читача, слухача), передача йому художньої інформації, що містить певне ставлення до світу, художню концепцію, стійкі ціннісні орієнтації; функціонування мистецтва в суспільстві, в процесі якого воно виступає як специфічна естетична діяльність і засіб спілкування.

❖ **КОНТЕКСТ** (від лат. *contextus* - сплетення, зв'язок) - форма семантичної з'єднаності елементів художнього тексту, а також поза текстових смислових відношень, що утворюються в процесі духовної та практичної діяльності людини.

❖ **КОНТРАСТ** (фр. *contraste* - протилежність) - один із прийомів у мистецтві, що полягає в різко вираженому протиставленні окремих художніх форм ради підвищення їх художньої виразності і виразності твору в цілому, коли активне порівняння підкреслює різні просторові і часові якості. Крім зіставлення форм, прийом контрасту може використовуватися для певного трактування художніх образів (алегорії «добра» і «зла», «любові» і «ненависті» тощо).

❖ **КОНФЛИКТ** (від лат. *conflictus* - суперечка, розбіжність) - зіткнення протилежних інтересів і поглядів, напруження і крайнє загострення суперечностей, що призводить до активних дій, ускладнень, боротьби, що супроводжується складними колізіями; ситуація, в якій кожна зі сторін намагається зайняти позицію несумісну з інтересами іншої сторони.

❖ **КОНЦЕПЦІЯ** (від лат. *conceptio* - сукупність, система) - система поглядів, те або інше розуміння явищ і процесів; єдиний, визначальний задум. Концепція істотно відрізняється від теорії не тільки своєю незавершеністю, але й недостатньою верифікованістю. Головне призначення концепції полягає в інтеграції певного масиву знання, у прагненні використовувати його для пояснення, пошуку закономірностей.

❖ **КОНЦЕПЦІЯ ПЕДАГОГІЧНА** - складна, цілеспрямована, динамічна система фундаментальних знань про педагогічний феномен, що повно і всебічно розкриває його сутність, зміст, особливості, а також технологію оперування з ним в умовах сучасної освіти; система поглядів на те чи інше педагогічне явище, процес, спосіб розуміння, тлумачення якихось педагогічних явищ, подій; провідна ідея педагогічної теорії.

❖ **КОНЦЕПЦІЯ ХУДОЖНЯ** - авторський задум твору, що становить його основу, образна інтерпретація життя, його проблем у творі мистецтва, конкретна ідейно-естетична спрямованість як окремого твору, так і творчості художника в цілому.

❖ **КООРДИНАЦІЯ РУХІВ** - це один із основних принципів танцю, який полягає в умінні узгоджувати рухи різними частинами тіла (головою, руками, ногами, плечима, корпусом) при виконанні елементів та комбінацій танцювальних рухів. З точки зору глядача, ця необхідна якість тіла танцівника сприймається як чітке, гармонійне поєднання рухів з ритмом, темпом напрямком та амплітудою. Якісна координація передбачає узгоджену роботу тіла та мозку.

Розрізняють три основні види координації: нервову, м'язову та рухову. Для *нервової координації* характерне почуття ритму, рівноваги, різноманітних поз, постави тощо. Ці почуття можуть бути закріплені в пам'яті. Запам'ятовування рухів, професійна пам'ять - одна із особливостей нервової координації, яка залежить від роботи зорового, вестибулярного апаратів та здорової нервової системи. Для *м'язової координації* характерна групова взаємодія м'язів, яка забезпечує стійкість тіла при ході, бігу та танцювальних рухах. *Рухова координація* – це процес узгодження рухів частин тіла у просторі і у часі, одночасне та послідовне.

❖ **КРЕАТИВ** (англ. *creative* - створення) - визначення, що характеризує продукт діяльності людини, створеного способом, що відрізняється від аналогічних, новизною підходу, творчим рішенням. Як правило, створюється для привертання уваги, в основному за рахунок шокування, пародіювання, легкості сприйняття, яскравістю і високою запам'ятованістю образу. Фактично креатив - це синонім слова «творчість».

❖ **КРЕАТИВНІСТЬ** - творча, новаторська діяльність; новітній термін, яким окреслюються «творчі можливості (здібності) людини, що можуть виявлятися в мисленні, почуттях, спілкуванні, окремих видах діяльності, характеризувати особистість в цілому чи її окремі сторони, продукти діяльності». Креативність - це характеристика когось або процесу, який формує щось нове і цінне. Створений об'єкт може бути нематеріальним (наприклад, ідея, наукова теорія, музична композиція чи жарт) або фізичним (наприклад, винахід, друкований літературний твір чи картина).

❖ **КУЛЬМІНАЦІЯ** (лат. *culmen* - вершина) - структурний елемент сюжету художнього твору, момент найгострішого зіткнення протилежних сил,

характерів, ідейного протистояння, життєвого випробування, несподіваного повороту долі.

❖ **КУЛЬТУРА** (лат. *cultura* - обробіток, обробляти) - сукупність практичних, матеріальних і духовних цінностей, створених людством впродовж його історії; історично набутий набір правил усередині соціуму для його збереження та гармонізації. У вузькому розумінні культура - це сфера духовного життя суспільства, що охоплює насамперед систему виховання, освіти, духовної творчості (особливо мистецької), а також установи й організації, які забезпечують їхнє функціонування (школи, вузи, засоби масової комунікації, театри, концертні установи тощо). Водночас під культурою розуміють рівень освіченості, вихованості людей, а також рівень оволодіння якоюсь галуззю знань або діяльності. Джерелом культури є суспільна праця, здатна практично й духовно перетворювати дійсність і саму людину.

❖ **КУЛЬТУРА ЕСТЕТИЧНА** - предметне втілення естетичної свідомості суспільства (ідеалів, смаків, оцінок, ідей, теорій, переконань тощо) у матеріальному середовищі, праці та побуті, громадській діяльності та міжособистісному спілкуванні. Естетична культура характеризує стан суспільства з точки зору його здатності забезпечувати розвиток мистецтва і естетичних відношень.

Її системотворчим елементом виступають естетичні відношення і відповідна їм система естетичних цінностей. Універсальність естетичної культури суспільства поєднується з індивідуальною неповторністю її конкретних виявів: національною, етнічною, регіональною своєрідністю естетичних ідеалів, норм, традицій смаків тощо. На рівні естетичної культури окремої особистості її своєрідність визначається також індивідуальністю життєвого досвіду, у тому числі естетичного.

❖ **КУЛЬТУРА ОСОБИСТОСТІ** - це рівень вихованості та освіченості людини, оволодіння обраною сферою знань або діяльності. Поняття «культура» фіксує якості людини, спосіб її поведінки, ставлення до інших людей. Культура особистості як цілісне утворення визначається глибиною, широтою і заходом засвоєння нею загальнолюдського надбання матеріальної і духовної культури.

Особистість є і творінням культури, і її творцем у той же час. Через освоєння культури формується духовний світ особистості і її основні духовні цінності: воля, почуття, розум, віра.

❖ **КУЛЬТУРНА САМОБУТНІСТЬ** - сукупність рис духовної та матеріальної культури, що історично склалася, характерна для конкретної національно-етнічної спільноти. Яка відрізняє її від відповідних рис іншої національно-культурної спільноти і сприяє формуванню етнічної самосвідомості, що на соціально-психологічному рівні базується на антитезі «ми» і «вони», на уявленні про якість, відмінні від інших.

Л

❖ **ЛІБРЕТО** (від італ. *libretto*, букв. - книжечка) - 1) літературний текст опери, оперети; 2) літературний сценарій балету, пантоміми; 3) виклад змісту опери, балету, драми в театральній програмі, в окремій книжечці; 4) сюжетний план або схема сценарію кінофільму.

❖ **ЛІРИКА** (від грец. *lyrikos* - виконуваний під акомпанемент ліри) - один з трьох основних родів художнього тексту, поряд з епосом і драмою, в основі якого лежить розкриття внутрішнього світу особистості через відтворення емоційно насичених роздумів і переживань. Лірика передає окремі моменти внутрішнього життя людини, її конкретний емоційний стан. Ліричне переживання як виявлення відношення до дійсності може бути викликане будь-якими явищами природи, суспільного й особистого життя (звідси - філософська, пейзажна, інтимна лірика).

За характером переживань створюється й уявлення про обставини, що їх викликали, але основний зміст ліричного - багатство почуттів, самосвідомість особистості. На відміну від епосу, лірика найчастіше безсюжетна, на відміну від драми суб'єктивна. Особливість ліричного твору в тому, що він вміщує і передає суб'єкту сприймання інформацію не стільки про подію, скільки про особистість носія авторської мови.

❖ **ЛПРИЧНЕ** - категорія естетики, що характеризує особливий тип побудови художнього образу, в основі якого лежить розкриття внутрішнього світу особистості через відтворення суб'єктивних, емоційно насичених роздумів і переживань митця.

❖ **ЛПРИЧНІСТЬ** - наявність у витворах людського духу емоційності, схвилюваності, щиросердості, насиченість їх переживаннями творця, його суб'єктивним настроєм.

М

❖ **МАЙСТЕРНІСТЬ** - висока вправність у виконанні певного виду діяльності. Передбачає наявність професійних знань, умінь, навичок; характеризує людину щодо її здатності до швидкого і бездоганного виконання професійних обов'язків.

❖ **МАНЕРА** (італ. *maniera* - прийом, спосіб дії, звичка) - спосіб тримати себе, зовнішні форми поведінки. Манера (мистецтво) - відмінні риси творчості якого-небудь художника або письменника, його стиль; характер виконання певного художнього твору окремим автором, його індивідуальний стиль, що виявляється у виборі художніх засобів та їх інтерпретації.

❖ **МЕЛОДІЯ** (грец. *melodia* - спів, наспів, пісня) - осмислено-одухотворена послідовність звуків у музиці, одноголосно виражена музична думка. Звукова основа мелодії скріплена закономірностями ладу, гармонії, ритму, метру, складається зі сполучення інтонацій. Мелодія - основний виражальний засіб музики, в якому поєднуються музичні елементи: висотні та ритмічні співвідношення звуків, тембр, динаміка, артикуляція.

❖ **МЕЛОДРАМА** (грец. *melos* - пісня, музика і *drama* - дія) - музично-драматичний твір, у якому монологи й діалоги персонажів супроводжуються музикою; жанр драматургії, що характеризується емоційно-романтичним, сентиментальним настроєм, який визначає її зміст і форму. Слово «мелодрама» означає синтез драми з музикою й піснею.

❖ **МЕТА** - свідоме передбачення кінцевого результату, на досягнення якого спрямовується діяльність.

❖ **МЕТА ХОРЕОГРАФІЧНОЇ ОСВІТИ** - формування хореографічної культури особистості як невід'ємної частини духовної культури суспільства.

❖ **МЕТОД** (від грец. *methodos* - шлях дослідження, теорія, вчення) - спосіб досягнення певної мети, розв'язання конкретного завдання, сукупність засобів чи операцій практичного або теоретичного освоєння (пізнання) дійсності; систематизована сукупність кроків, які потрібно здійснити, щоб виконати певне завдання чи досягти певної мети.

❖ **МЕТОД НАВЧАННЯ** - спосіб досягнення навчальної мети, система послідовних, взаємозв'язаних дій учителя й учнів, які забезпечують засвоєння змісту освіти.

❖ **МЕТОДИКА НАВЧАННЯ ОКРЕМОЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ** - галузь педагогічної науки, що досліджує теорії навчання. Методику навчання окремого предмета слід розглядати як спосіб організації практичної та теоретичної діяльності учасників навчання, зумовлений закономірностями та особливостями змісту освітнього предмету.

❖ **МЕТОДИКА ХОРЕОГРАФІЧНОЇ ОСВІТИ** - галузь педагогічної науки, яка вивчає закономірності, принципи, зміст, організацію, форми і методи передачі вчителем та засвоєння учнями досвіду хореографічної діяльності та досвіду естетичного ставлення до творів хореографічного мистецтва, розкриває методологічні засади цього процесу, забезпечуючи високий рівень професійної підготовки майбутніх учителів хореографії.

❖ **МЕТОДИЧНА ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛЯ ХОРЕОГРАФІЇ** - процес і результат оволодіння ними теорією і технологією хореографічної освіти дітей. Методична підготовка як процес оволодіння теорією і технологією хореографічної освіти є розвитком навчальної взаємодії викладача і студентів від постановки освітньої мети до її реалізації та конкретних результатів.

Методична підготовка як результат оволодіння теорією і технологією хореографічної освіти включає в себе, по-перше, індивідуальний соціально-особистісний досвід учителя як сукупність методичних знань і умінь, що дозволяють йому виявляти особистісну науково-обґрунтовану позицію при вирішенні мистецько-освітніх проблем; по-друге - педагогічні переконання як

інтегральну якість особистості педагога-митця, що відбивають ступінь засвоєння методичних знань.

❖ **МЕТОДОЛОГІЯ** - сукупність прийомів дослідження, що застосовуються в науці, зокрема у педагогічній; вчення про методи пізнання та перетворення дійсності. Основу методології складає мислення та світогляд, як операційне середовище самодисципліни та роботи з інформацією, моделями, алгоритмами.

❖ **МЕТОДОЛОГІЯ НАУКИ** - система теоретичних знань, принципів для наукового пошуку, а також сукупність специфічних засобів дослідження конкретної проблеми.

❖ **МЕТОДОЛОГІЯ ПЕДАГОГІКИ** - система знань, що відображає основні педагогічні теорії, концепції, принципи й підходи до вивчення педагогічних явищ і процесів, методи їх дослідження. Предметом методології педагогіки є закономірності процесу розвитку та формування особистості здобувача освіти.

❖ **МИСЛЕННЯ** - процес пізнавальної діяльності індивіда, що визначається узагальненим і опосередкованим відображенням предметів і явищ об'єктивної дійсності в їх істотних зв'язках і відношеннях. Основні форми мислення: поняття, судження, умовивід; основні види - наочно-дійове, наочно-образне, словесно-логічне.

❖ **МИСЛЕННЯ АБСТРАКТНЕ** - один із видів людського мислення, який полягає в утворенні абстрактних понять і оперуванні ними. Це вища форма активного відображення дійсності, яка полягає в цілеспрямованому, опосередкованому, узагальненому відображенні істотних зв'язків між об'єктами реальності. Розвивається на основі практичного та наочно-чуттєвого досвіду в дітей шкільного віку.

❖ **МИСЛЕННЯ ОБРАЗНЕ** - вид мислення, що характеризується опорою на уявлення та образи. Характерне для дошкільнят, які мислять наочними образами; щоб думати, вони повинні сприймати й уявляти об'єкти, явища, подані у завдання.

❖ **МИСЛЕННЯ ТВОРЧЕ** - це оригінальність і незвичність висловлюваних ідей, прагнення до інтелектуальної новизни у вирішенні завдання, здатність бачити предмет під новим кутом зору і продукувати ідеї у невизначеній ситуації. Творче мислення у професійній діяльності залежить від суб'єктивних якостей особистості. Серед них - творча уява, розвиненість інтелекту, відкритість новому у пізнанні, легкість у сприйнятті нових ідей, професійний кругозір тощо.

❖ **МИСЛЕННЯ ХУДОЖНЄ** - вид інтелектуальної діяльності, спрямованої на створення і сприймання творів мистецтва, особливий різновид мислення людини, що вирізняється характером перебігу, кінцевими цілями, соціальними функціями і способами включення до суспільної практики, зумовлюється духовно-практичним способом художнього засвоєння світу, характером художнього відображення.

❖ **МИСТЕЦТВО** - специфічний вид людської діяльності (художня творчість), в основу якої покладено відображення світу в художніх образах, а також результат цієї діяльності. Поняття «мистецтво» охоплює художню творчість загалом – літературу, архітектуру, живопис, графіку, декоративно-ужиткове мистецтво, музику, танець, кіно тощо. Головні функції мистецтва: експресивна, сигнально-комунікативна, пізнавальна, магічна, сугестивна, суспільно-організаційна, ціннісно-орієнтаційна, виховна, гедоністична. На базі мистецтва розвивається художня свідомість суспільства, що включає в себе не тільки власне мистецьку творчість та її витвори, а й усю сукупність естетично-художніх потреб, смаків, поглядів, норм, ідеалів тощо, які забезпечують активну ціннісну орієнтацію людей у реальних життєвих обставинах.

❖ **МИСТЕЦТВА ПЛАСТИЧНІ** - поняття, яке об'єднує види мистецтва, твори яких існують у просторі, не змінюються в часі сприймаються зором (іноді їх називають просторовими). Мистецтва пластичні поділяються на образотворчі (живопис, скульптура, графіка, фотомистецтво) і необразотворчі (архітектура, декоративно-споживне мистецтво і конструювання). Не дивлячись на такий поділ, межі між мистецтвами пластичними не абсолютні.

❖ **МИСТЕЦТВО ХОРЕОГРАФІЧНЕ** (від грецьк. - танець, пишу) -

мистецтво постановки танцю як послідовності кроків, рухів, фігур для створення найкращого сценічного ефекту. Сьогодні до хореографічного мистецтва відноситься і професійний класичний балет, і народні та бальні танці, і танець-модерн, і естрадні танці. Хореографічне мистецтво - мистецтво синкретичне. У ньому об'єдналися танець і пантоміма, музика і поезія, скульптурні пози і пластика рухів людського тіла, драматургія літературного твору.

❖ **МИСТЕЦТВОЗНАВСТВО** - сукупність наук, що досліджують

соціально-естетичну сутність мистецтва, його походження і закономірності розвитку, особливості та зміст видового поділу, природу художньої творчості, місце мистецтва у соціальному та духовному житті суспільства, його функції, характер соціально-психологічного функціонування тощо. Мистецтвознавство орієнтовано на вивчення всіх напрямків мистецтва.

Відповідно до конкретного виду мистецтв виділяють мистецтвознавство декоративно-ужиткового мистецтва, образотворчого мистецтва, мистецтва церковного, а також кінознавства, музикознавства, театрознавства тощо. У кожному з цих видів мистецтва науковці виокремлюють теорію мистецтва, історію мистецтва, художню критику.

❖ **МИСТЕЦЬКА ОСВІТА** - освітня галузь, що спрямована на розвиток

у людини спеціальних здібностей і смаку, естетичного досвіду і ціннісних орієнтацій, здатності до спілкування з художніми цінностями у процесі активної творчої діяльності та вдосконалення власної почуттєвої культури.

❖ **МИСТЕЦЬКЕ (ХУДОЖНЄ) СПІЛКУВАННЯ** - внутрішньо

діалогова форма осягнення смислу мистецького твору, авторської ідеї, а також між особистісне спілкування щодо мистецтва.

❖ **МОВА МИСТЕЦТВА** - сукупність історично складених людством

естетичних та духовних цінностей, виражених у процесі художньої діяльності; сукупність матеріальних і духовних цінностей, створених внаслідок діяльності людства, що характеризує певний рівень його розвитку.

❖ **МОВЛЕННЯ** - форма спілкування людей за допомогою мови, яка

охоплює процеси породження та сприймання усних і письмових повідомлень.

Основні функції мовлення - спілкування та мислення; види мовлення - усне, письмове, внутрішнє.

❖ **МОТИВ** (фр. *motif*, від лат. *moveo* - рухаю) - спонукання людини до активності, пов'язане із намаганням задовольнити певні потреби. Внаслідок усвідомлення і переживання первинних (природних) і вторинних (матеріальних і духовних) потреб у людини виникають певні спонуки до дій, завдяки яким ці потреби задовольняються. При цьому свідомі дії завжди спрямовані на досягнення певної мети, яка також усвідомлюється людиною. Мотив у цьому разі виступає як причина постановки тих чи інших цілей. Отже, мотиви і цілі не тотожні між собою, хоч іноді збігаються.

❖ **МОТИВАЦІЯ** - спонукання до дії; динамічний процес фізіологічного та психологічного плану, що керує поведінкою людини, який визначає її організованість, активність і стійкість; здатність людини діяльно задовольнити свої потреби. Мотивація - це те, що знаходиться в людини «всередині». Якщо людина мотивована, її задоволення від роботи може призвести до якісного результату.

❖ **МУЗИКА** (грец. *musike* - мистецтво муз) - вид мистецтва, що відображає дійсність звуковими художніми образами і характеризується особливо активним і безпосереднім впливом на внутрішній світ людини. Звук як основа музичної образності та виразності позбавлений смислової конкретності слова, не відтворює фіксованих, видимих картин світу, як у живопису. Водночас він специфічним чином організований і має інтонаційну природу.

Предмет музики - внутрішнє, суб'єктивне життя людини, її емоційне ставлення до дійсності; основа музики - інтонації людської мови, які досягають вищої пластичності в мелодії. Основні елементи і виразні засоби музики - лад, ритм, темп, динаміка, тембр, мелодія, гармонія, поліфонія. За виконавськими засобами поділяється на вокальну, інструментальну і вокально-інструментальну.

Зміст музики складають художньо-інтонаційні образи, тобто відтворені в осмислених звучаннях (інтонаціях) результати відображення й естетичної оцінки дійсності в свідомості композитора і виконавця. Головну роль у змісті музики відіграють «художні емоції» та «художні думки» - відібрані у відповідності з

можливостями і цілями музичного мистецтва узагальнені й осмислені емоційні стани і процеси.

❖ **МУЗИЧНО-РИТМІЧНЕ ПОЧУТТЯ** - музична здібність, що виявляється в здатності активно (у рухових реакціях) переживати музику, відчувати емоційну виразність музичного ритму, точно відтворювати його і створювати нові ритмопоєднання. Музично-ритмічне почуття складає основу всіх виявів музичності, які пов'язані із сприйманням і відтворенням часової ходи «музичного руху». Разом з ладовим почуттям воно є основою емоційного відгуку на музику.

Н

❖ **НАВИЧКА** - дія, яка внаслідок багаторазового повторення стала автоматизованою; психічне новоутворення, підконтрольне свідомості і вироблене шляхом вправ, завдяки якому індивід спроможний виконувати певну дію раціонально, з належною точністю і швидкістю, без зайвих витрат фізичної та нервово-психологічної енергії. Прийнято виділяти чотири основні групи навичок: *мислення* (допомагає у розумовій роботі людини; пов'язані із сприйняттям інформації, її аналізом); *рухові* (пов'язані із взаємодією з зовнішнім світом); *перцептивні (сенсорні)* (полягають у сприйнятті людиною навколишнього світу, в умінні користуватися своїми рецепторами); *поведінкові* (як данина соціуму, як необхідність вчитися правильно себе вести).

❖ **НАВЧАННЯ** - це процес набуття нових знань, навичок, поведінки чи цінностей через досвід, вивчення, освіту чи роздуми. Навчання передбачає зміну когнітивних процесів та поведінки індивіда в результаті досвіду, і це може статися на будь-якому етапі життя; це цілеспрямований процес взаємодії педагога та учня з метою передачі і засвоєння знань, умінь, навичок і способів пізнавальної діяльності людини.

❖ **НАПРЯМ У МИСТЕЦТВІ** - історично утворена спільність художніх явищ, характерна для певних епох і творчості художників, об'єднаних відносною єдністю ідейно-естетичних орієнтацій і принципів художнього відтворення

дійсності; стильова система, яка існує певний історичний час на основі духовної спільності всього конкретного соціуму або конкретних соціальних єдностей.

❖ **НАРОДНІСТЬ** - форма спільноти людей, яка історично виникає за родоплемінною спільністю і формується на певній території при натурально-господарчій діяльності у процесі злиття, консолідації різних племен або етносів завдяки створенню єдиної мови, культури, традицій, обрядів. естетичне поняття, що позначає зв'язок мистецтва з народом, зумовленість художньої творчості життям, боротьбою, ідеями, почуттями і прагненнями народних мас; вираження в мистецтві їх психології, інтересів та ідеалів.

❖ **НАРОДНИЙ ТАНЕЦЬ** - один з найдавніших видів народного мистецтва, який складався і розвивався під впливом географічних, історичних і соціальних умов життя народу. Він конкретно виражає стиль і манеру виконання кожного народу і нерозривно пов'язаний з іншими видами мистецтва, головним чином з музикою.

Народний танець - результат колективної творчості. Переходячи від виконавця до виконавця, з покоління в покоління, з одної місцевості в іншу, він збагачується, досягає в багатьох випадках високого художнього рівня, віртуозної техніки. У кожного народу склалися свої танцювальні традиції, пластична мова, особлива координація рухів, прийоми співвідношення руху з музикою. В одних народів акцент руху збігається з сильною долею такту, в інших (наприклад, в угорців) - падає на слабку (синкопований рух); в одних побудова танцювальної фрази синхронна музичній, в інших (наприклад, у болгар) - несинхронна. Танці народів Західної Європи будуються на рухах ніг (руки і корпус ніби їм акомпанують), а в танцях народів Середньої Азії основне значення мають рухи рук і корпусу.

❖ **НАРОДНО-СЦЕНІЧНИЙ ТАНЕЦЬ** - вид танцювального мистецтва, який базується на традиційних народних танцях, адаптованих для сцени. Він включає елементи фольклору, національної музики та традиційного одягу, створюючи яскраве та колоритне видовище. Це - високохудожнє хореографічне мистецтво, створене на основі власного бачення балетмейстера та

збагачене різнобарвною палітрою виражальних засобів, які максимально точно допомагають розкрити художньо-образний зміст хореографічної дії.

❖ **НАСЛІДУВАННЯ** - особлива форма поведінки, яка полягає у відтворенні одним індивідом (людиною або твариною) зразків поведінки іншого: дій, ідеалів, рис характеру, жестів, манери творчості тощо. Це одна з наймасовіших форм поведінки людини у спілкуванні. Наслідування є емоційно і раціонально спрямованим актом. Буває як свідомим, так і несвідомим. Це один із важливих механізмів соціалізації особистості, способів її навчання і виховання. Особливе значення воно має у розвитку дитини. Наслідування у дорослому віці є елементом навчання у певних видах професійної діяльності (спорт, мистецтво).

❖ **НАСОЛОДА ЕСТЕТИЧНА** - специфічне переживання людиною духовного задоволення, захоплення, радості при сприйнятті естетичних цінностей - прекрасного, піднесеного тощо. В прагненні до насолоди безпосередньо виявляється суспільно-культурна потреба людини сприймати красу і творити за її законами.

❖ **НАСТРІЙ** - загальний емоційний стан особистості, що позначається на її поведінці й результатах діяльності; форма усвідомленого переживання, «емоційного самопочуття» людини, її світосприйняття.

❖ **НАТУРАЛІЗМ** - 1) зведення мистецтва до зображення зовнішнього аспекту дійсності без проникнення в її сутність. У балеті виражається в поверховому слідуванні дії за сюжетною лінією без глибокого проникнення в характери та драматичні конфлікти, а також у переважанні зовнішньої правдоподібності у хореографічній лексиці. Наслідком натуралізму є збіднення танцювальної мови, відмова від розвинутих танцювальних форм, панування пантоміми над танцем, побудова спектаклю за принципом чергування пантоміми і дивертисменту, прагнення до сюжетно-побутового виправдання будь-якого танцю тощо.

❖ **НАТХНЕННЯ** - особливий стан людини, типова для творчості риса, її складовий елемент, який характеризується, з одного боку, високою продуктивністю, з іншого - величезним підйомом і наругою сил людини, активізацією всіх психічних процесів. Найчастіше характерне для людей творчої праці –

художників, музикантів, балетмейстерів, письменників (особливо, поетів), а також винахідників, конструкторів тощо. Зазвичай, натхнення виникає на межі творчих можливостей мистця, вимагаючи від нього екстраординарних вольових зусиль для гармонійної реалізації своїх мистецьких задумів.

Характерними ознаками цього стану є: цілковите заглиблення у творчий процес, відчуженість від стороннього, схильність до неочікуваних імпровізацій. Суть натхнення - у здатності висловити у досконалій, високохудожній формі ті складні задуми, з якими не міг тривалий час впоратися митець.

❖ **НЕСВІДОМЕ** - сукупність психічних процесів, актів і станів, обумовлених впливами, про які людина не дає собі звіту; певний рівень психічного відображення дійсності, який характеризується мимовільністю виникнення і перебігу, відсутністю свідомого контролю й регулювання.

❖ **НОВАТОРСТВО** - оновлення мистецтва під впливом сучасності. Новаторство стосується як змісту (ідей, тем), так і форми мистецтва (мови, композиційних прийомів тощо). Справжнє новаторство існує лише як розвиток традицій, у єдності з ними. Відірване від традицій, новаторство стає хибним, мнимим і насправді не оновлює, а руйнує мистецтво.

❖ **НОРМА** (від лат. *norma* - правило, взірець) - у широкому розумінні обмеження, якому підпорядковано певний процес чи його результати; суспільно-історично визначена міра, спосіб задоволення потреби, реалізації тієї чи іншої ситуації.

❖ **НОРМИ ХУДОЖНІ** (лат. *norma* - правило, зразок) - історично складені способи і правила, на основі яких створюється твір мистецтва. Знаходять вираження у вимогах творчого методу в мистецтві, стилю, жанру, способів організації простору і часу в мистецтві, співвідношення пропорцій тощо.

О

❖ **ОБ'ЄКТ** (від лат. *objectus* - предмет) - філософська категорія, що позначає будь-яку дійсну або уявну реальність, предмет, що є частиною зовнішнього матеріального світу; предмет пізнання або діяльності людини;

фрагмент реальності, на яку спрямована активність взаємозв'язаного з нею суб'єкта. Речі і явища, що існують незалежно від суб'єкта, стають об'єктом у міру того, як суб'єкт взаємодіє з ними.

❖ **ОБДАРОВАНІСТЬ** - це системна якість психіки, яка розвивається впродовж життя і визначає можливість досягнення людиною більш високих результатів в одному чи декількох видах діяльності у порівнянні з іншими людьми; природна схильності до певного виду діяльності і задатки, розвинуті відповідним вихованням, високий рівень розвитку здібностей людини, завдяки чому вона досягає значних успіхів у певних галузях діяльності. Обдарованість - це значне у порівнянні з віковими нормами випередження у розумовому розвитку або виключному розвитку спеціальних здібностей (хореографічних, музичних, художніх, спортивних та інш.).

❖ **ОБРАЗ** - сформований у свідомості людини уявний (ментальний) образ сприйманого нею об'єкта у навколишньому середовищі. Образи поділяють на чуттєві (відчуття, сприймання, уявлення) та уявні, що існують у вигляді понять, позбавлених чуттєвої наочності. Образ у психології - це переживання, яке здебільшого значно нагадує переживання зорового сприйняття якомось об'єкта, події чи сцени, але відбувається тоді, коли відповідний об'єкт, подія чи сцена фактично відсутній у почуттях.

❖ **ОБРАЗ МУЗИЧНИЙ** - узагальнене відтворення засобами музичного мистецтва явищ дійсності та духовного світу людини. Музичні образи складають зміст музичного твору і мають художньо-інтонаційну природу. У великих композиціях музичний образ діє як складна система, що розкриває зміст твору.

❖ **ОБРАЗ ХОРЕОГРАФІЧНИЙ** - цілісне вираження в танці почуття і думки, характеру людини. Образний танець змістовний, емоційний, сповнений внутрішнього смислу. Створити хореографічний образ – означає виразити в танці дію або характер, втілити на основі правдивого вираження почуття певну ідею. Танець, позбавлений образності, зводиться до голої техніки, до беззмістовних комбінацій рухів. В образному же танці техніка одухотворена, стає виразним засобом, допомагає розкриттю змісту. Образне начало властиве найпростішим побутовим танцям, виявляючись у їх емоційній наповненості та

змістовній характерності, а іноді в зображальних елементах. У балеті хореографічний образ нерідко тотожний дійовій особі, персонажу спектаклю.

Основа художнього образу - текст, створений балетмейстером. Але у відтворенні виконавців цей текст отримує певну інтерпретацію, яка може збагачувати й поглиблювати або, навпаки, збіднювати й спотворювати художній образ, створений балетмейстером. Виконавська творчість активна, танцівник відтворює не тільки балетмейстерський текст, але й вносить у танець власне розуміння характеру героя, життя в цілому, виявляючи в цьому свою індивідуальність. Разом з тим, хореографічний образ, створюваний танцівником, не довільний. Він існує як розкриття балетмейстерського задуму, втіленого в рисунку танцю.

❖ **ОБРАЗ ХУДОЖНІЙ** - всезагальна категорія художньої творчості; специфічна для мистецтва форма відображення дійсності і вираження думок і почуттів митця. Народжується в уяві митця, втілюється в створюваному ним творі і певній матеріальній формі (пластичній, звуковій, жесто-мімічній, словесній), відтворюється уявою людини, що сприймає твір мистецтва. На відміну від інших типів образу (напр., документального), художній образ, відбиваючи ті чи інші явища дійсності, водночас містить емоційне та інтелектуальне ставлення художника до дійсності.

❖ **ОБРАЗНА ПАМ'ЯТЬ** - це збереження і відтворення раніше сприйнятих предметів та явищ дійсності. Образна пам'ять буває зоровою, слуховою, дотиковою, нюховою та смаковою. Словесно-логічна пам'ять - це запам'ятовування, збереження і відтворення думок, понять, роздумів, словесних формулювань. Досить часто всі види пам'яті працюють комбіновано: так, образ певної людини являє собою поєднання роботи зорової, слухової та нюхової пам'яті.

❖ **ОБРОЗОТВОРЧЕ МИСТЕЦТВО** - мистецтво відображення суцього у вигляді різних образів, зокрема таких як художні образи на площині (графіка, малярство тощо) та в просторі (скульптура). Образотворче мистецтво відображає дійсність у наочних образах, відтворює об'єктивно наявні властивості реального

світу: об'єм, колір, просторовість, матеріальну форму предмета, світлоповітряне середовище тощо.

Проте образотворче мистецтво зображує не тільки те, що доступне безпосередньому зоровому сприйняттю. Але й передає розвиток подій у часі, певну фабулу, розгорнуту оповідь, а також наочно очолює ті образи, які є наслідком людської фантазії. Творців у царині образотворчого мистецтва узагальнено називають художниками, хоча здебільшого кожен із них спеціалізується у певній галузі образотворчого мистецтва - як скульптор, маляр, графік тощо.

❖ **ОСВІТА** - процес набуття та удосконалення знань, навичок, цінностей, переконань і звичок за допомогою різних форм пізнавальної діяльності, таких як сприйняття, увага, пам'ять, уява, мислення; та різних форм навчання, таких як вивчення, інструктаж, тренування, дослідження та практичний досвід.

❖ **ОСВІТНІ ЗАВДАННЯ ХОРЕОГРАФІЧНОГО ВИХОВАННЯ** -

1) формування системи уявлень, понять, знань про синкретичну та синтезовану сутність хореографічного мистецтва, емоційно-образну пластику і виразні танцювальні рухи як спеціальну мову хореографії, про естетичний потенціал рухів людини, індивідуально спрямовану користь танців; 2) набуття системи танцювальних навичок, творчих умінь, успішного їх застосування у хореографічній діяльності; 3) створення тезаурусу танцювальних рухів як практичного виконання сукупності рухів у сталому і варіативному вигляді, необхідного для вираження своєї активності та індивідуально значущої для становлення особистісної культури, статевої ідентифікації; 4) закладання основ танцювальності, правильного виконання танцювальних рухів, емоційно та інтелектуально спрямованого засвоєння елементарної техніки танцювальних рухів і танців, набуття культури рухів; 5) формування уміння спілкуватися за допомогою танцювальних рухів (вітатися, прощатися, радіти разом, плескаючи у долоні, взаємодіяти у парі чи у гурті у парно-масових танцях тощо); 6) формування мистецької активності та естетичного ставлення до мистецтва танцю, основ сприйняття хореографії та художньо-практичних навичок

танцювального виконавства, виконавської танцювальної творчості, елементарної хореографічної культури.

❖ **ОСВІТНІ ТЕХНОЛОГІЇ** - впровадження та використання технологій в освіті. Охоплює навчальні технології, адаптивне навчання, електронне навчання, онлайн-навчання та цифрове навчання. До освітніх технологій можна віднести електронні книги, цифрові підручники, онлайн-системи домашніх завдань, відео лекції та багато інших інструментів, що використовуються студентами та викладачами освітніх закладів. Новою тенденцією, яку викликали глобалізаційні та євроінтеграційні процеси, стали майстер-класи, тренінги та семінари, на яких запрошують провідних фахівців світового рівня.

❖ **ОСВІТНЬО-ВИХОВНІ ЗАВДАННЯ ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ** - 1) ознайомлення з елементами культури (історичними, географічними фактами, середовищем, звичаями, традиціями) народів України та світу; 2) формування гуманістичних загальнолюдських цінностей, характерних для сучасного громадянина світу; 3) формування пізнавального інтересу до мистецтва, зокрема музичного та хореографічного, виховання потреби у сприйманні та інтерпретації музичних творів та хореографічних вистав; 4) оздоровлення організму, корекція фізичних вад та психологічних відхилень, розвиток фізичних якостей: сили, рухливості, витривалості, легкості, спритності та ін., формування краси і виразності рухів та жестів; 5) розвиток творчих здібностей, мотивації, художньо-образного асоціативного мислення, уяви, фантазії, формування досвіду художньо-естетичної діяльності, стимулювання проявів імпровізації; 6) виховання рис колективізму, культури спілкування, усвідомлення своєї індивідуальності; 7) формування позитивних рис характеру: наполегливості, вимогливості, терпіння, поваги, доброзичливості тощо; 8) врахування вікових, індивідуальних та статевих особливостей; 9) здійснення постановчої роботи у співтворчості учнів та педагога; 10) організації на різних сценічних майданчиках публічно-виконавчої діяльності дітей та молоді.

❖ **ОСОБИСТИСНИЙ ПІДХІД** - послідовне ставлення педагога до вихованця як до особистості, як до самосвідомого відповідального суб'єкта власного розвитку і як до суб'єкта виховної взаємодії. Особистісний підхід передбачає допомогу педагогу і дитині в усвідомленні себе особистістю, виявленні, розкритті їх можливосте, становленні самосвідомості, у здійсненні особистісно-значущих і суспільно прийнятих способів самовизначення, самореалізації та самоствердження.

❖ **ОСОБИСТИСТЬ** - поняття для позначення усталеного комплексу якостей і властивостей людини, що формуються під впливом відповідної культури суспільств і конкретних соціальних груп та спільнот, до яких вона належить і у життєдіяльність яких включена. Термін характеризує соціальне в людині, а також міру її суб'єктивності. Особистість поєднує риси загальнолюдського, соціально значущого та індивідуального, неповторного.

❖ **ОЦІНКА ПЕДАГОГІЧНА** - один із чинників, що визначає траєкторію шкільного життя учня. До того ж, вона є регулятором взаємин у мікросоціальному середовищі класу, визначаючи статус дитини в учнівському колективі, ставлення до неї педагогів та однокласників.

❖ **ОЦІНКА ЕСТЕТИЧНА** - спосіб встановлення естетичної цінності якого-небудь об'єкта, усвідомлюваний результат естетичного сприймання, що фіксується в судженнях типу «подобається» – «не подобається» з позицій уявлень особи про прекрасне. Процес оцінювання має суб'єктивний характер, оскільки детермінується інтересами та потребами особи, які безпосередньо залежать від її світогляду, рівня естетичного розвитку. Суб'єктивність у процесі оцінки полягає в тому, що своє ставлення до об'єкта людина пропускає крізь свої переконання, потреби, уявлення, переживання, почуття, сприйняття.

Естетичні оцінки виявляються через категорії прекрасного, піднесеного, трагічного, комічного, потворного і низького. Безпосереднім критерієм естетичної оцінки є *смак* особи, який завжди співвідноситься з ідеалом. Здатність діставати естетичне задоволення від позитивних сторін дійсності, захоплюватися красою цінувати прекрасне виникає значно раніше, ніж здатність до естетичної оцінки та художнього освоєння суперечностей дійсності, життєвих колізій.

II

❖ **ПАМ'ЯТЬ** - психічний процес, який полягає в закріпленні, збереженні, наступному відтворенні та забуванні минулого досвіду в мозку людини, дає можливість його повторного застосування в життєдіяльності індивіда. Нейробіологічною основою пам'яті є нейропластичність. У залежності від того, що запам'ятовується і відтворюється, розрізняють за змістом чотири види пам'яті: образну, словесно-логічну, рухову та емоційну.

❖ **ПАНТОМІМА** - 1) вид сценічного мистецтва, у якому основним засобом створення художнього образу виступає пластична виразність людського тіла (поза, жест, міміка); 2) у балеті особливий засіб створення хореографічного образу, співвіднесений з танцем. У танці переважає виразне начало, в пантомімі - зображальне; танець має більш узагальнений характер, а пантоміма - більш конкретний; танець чітко ритмізований і будується на повторності пластичних мотивів, пантоміма ритмічно і пластично більш вільна й різноманітна; рухи в танці більш злиті й неперервні, в пантомімі - більш розрізнені.

❖ **ПАРАДИГМА** (від грец. *paradeigma* - приклад, зразок) - сукупність філософських, загальнотеоретичних основ науки і культури; система понять і уявлень, які властиві певному періодові розвитку цивілізації. Це - багатозначне поняття, яке залежно від контексту може означати певний, обумовлений часом та обставинами як сталий на певний період: стиль, традицію, концепцію, генеральну ідею, закон - за зміною яких можна застосувати граничні умови - зміну парадигми.

❖ **ПАРАДИГМА ОСВІТНЯ** - сукупність теоретичних і методичних передумов, що визначають конкретне наукове дослідження, якими керуються в якості зразка у науковій практиці на даному етапі; що визначають певний підхід до пояснення освіти та освітніх процесів. Складовими сучасної парадигми української освіти є випереджаючий розвиток системи освіти, орієнтованої на нові потреби суспільства; виробленні нової системи цінностей у молоді і нових відносин між педагогом і учнем.

❖ **ПАРТЕРНИЙ ТРЕНАЖ** - це комплекс фізичних (або балетних) вправ, спосіб виконання яких відбувається сидячи або лежачи на підлозі. Завданням партерного тренажу є стимулювання низки фізіологічних функцій організму. Це, насамперед, стосується діяльності серцево-судинної і дихальної системи. А також, загальний принцип побудови комплексу партерного тренажу полягає у тому, щоб забезпечити участь основних м'язових груп у русі. Основними завданнями партерного тренажу є: покращення гнучкості суглобів, поліпшення еластичності м'язів та зв'язок, нарощування сили м'язів.

❖ **ПАСИВНІСТЬ** (від лат. *passivus* - пасивний) - індивідуально-психологічна властивість особистості, що виявляється в бездіяльності, байдужості до життя, оточення, у схильності особистості до залежності від інших та відсутності ініціативи у прийнятті самостійних рішень і здійсненні вчинків.

❖ **ПЕДАГОГІКА** (грец. *paidagogike* – майстерність виховання) - наука про виховання, освіту і навчання людини; особлива галузь знань, що забезпечує процес відтворення людської культури при змінах поколінь і спрямована на розвиток особистості. Розкриває суть, цілі, завдання та закономірності виховання, його роль у житті суспільства й розвитку особистості, процес освіти і навчання.

❖ **ПЕДАГОГІКА СПІВРОБІТНИЦТВА** - напрям педагогічного мислення і практичної діяльності, спрямований на демократизацію й гуманізацію педагогічного процесу; спільна діяльність учителя та учнів, що ґрунтується на взаєморозумінні й гуманізмі, на єдності їхніх інтересів і прагнень, метою якої є особистісний розвиток школярів у процесі навчання й виховання.

❖ **ПЕДАГОГІЧНА ВЗАЄМОДІЯ** - спільна функціонально-рольова діяльність педагога та учня, побудована на основі організації партнерства і співпраці з метою досягнення певної освітньої мети і спрямована на становлення учня як активного суб'єкта навчально-виховного процесу.

❖ **ПЕДАГОГІЧНА ДІАГНОСТИКА** - сукупність прийомів контролю і оцінки, спрямованих на вирішення завдань оптимізації навчального процесу, диференціації учнів а також удосконалення навчальних програм і методів педагогічного впливу. Невід'ємний компонент педагогічної діяльності, оскільки

реалізація процесів навчання і виховання вимагає оцінки, аналізу й обліку результатів цих процесів.

❖ **ПЕДАГОГІЧНА КУЛЬТУРА** - інтегративна сукупність інтелектуальних, загальнокультурних і моральних якостей, професійних знань і вмінь, необхідних для успішної навчальної та виховної роботи. У ній втілені духовні цінності освіти і виховання (педагогічні знання, теорії, концепції, накопичений педагогічний досвід, професійні етичні норми) та матеріальні (засоби навчання і виховання), а також способи творчої педагогічної діяльності, які слугують соціалізації особистості у конкретних історичних умовах.

❖ **ПЕДАГОГІЧНІ ЗДІБНОСТІ** - якості особистості вчителя, що інтегровано виражаються у нахилах до роботи з дітьми, любові до дітей, отримання задоволення від спілкування з ними. Педагогічні здібності забезпечують формування високого рівня педагогічних умінь.

❖ **ПЕДАГОГІЧНА МАЙСТЕРНІСТЬ** - здатність педагога доносити знання у стислій, цікавій до сприйняття формі до здобувача освіти, використовуючи різноманітний набір навичок. Визначають такі складові педагогічної майстерності: гуманістичну спрямованість діяльності педагога, професійну компетентність, педагогічні здібності, педагогічну техніку. Всі ці елементи пов'язані між собою та мають здатність до саморозвитку.

❖ **ПЕДАГОГІЧНІ ПЕРЕКОНАННЯ** - сукупність знань і уявлень про явища педагогічної дійсності, які усвідомлюються вчителем як істинні та зумовлюють його діяльно-вольову поведінку. Це складне особистісно-інтегративне утворення, яке характеризується позитивним ставленням до власної професійної діяльності, установкою та готовністю до неї, стійким способом поведінки; визначається рівнем розвитку загальних та фахових знань і формується на основі суспільного досвіду та усвідомлення професійної значущості мети своєї діяльності.

❖ **ПЕДАГОГІЧНІ УМІННЯ** - засвоєний спосіб виконання дій, що забезпечує ефективне здійснення педагогічного процесу у звичних і змінних умовах. Формування педагогічних умінь – складова частина професійної

підготовки вчителя. Успішність формування педагогічних умінь залежить від наявних педагогічних здібностей.

❖ **ПЕДАГОГІЧНА ТЕХНОЛОГІЯ** - сукупність засобів і методів відтворення теоретично обґрунтованих процесів навчання і виховання, що дозволяють успішно реалізувати поставлені освітні цілі; детальне структурування та описання послідовності обґрунтованих методів здійснення освітнього процесу, що уможлиблює одержання бажаного прогнозованого результату.

❖ **ПЕДАГОГІЧНЕ МИСЛЕННЯ** - здатність учителя застосовувати теоретичні положення філософії, психології, педагогіки, методики у конкретних педагогічних ситуаціях навчально-виховної роботи; вирішувати педагогічні завдання; використовувати педагогічні ідеї у конкретних ситуаціях діяльності; «бачити» у конкретному явищі його педагогічну суть.

❖ **ПЕДАГОГІЧНИЙ ВПЛИВ** - педагогічно доцільна організація життєдіяльності учнів, у процесі якої вони набувають необхідних моральних та інших рис і якостей, знань, умінь, навичок, звичок; процес і результат перетворення зовнішніх педагогічних вимог у внутрішню позицію учня за допомогою прямих і опосередкованих засобів; досягнення переходу особистості в якісно інший педагогічно зумовлений стан індивідуального розвитку.

❖ **ПЕДАГОГІЧНИЙ ПРОЦЕС** - розвиток взаємодії вчителя й учнів від постановки мети до її реалізації і конкретних результатів. Елементами педагогічного процесу виступають мета, завдання, зміст, форми і методи організації навчальної діяльності, емоційного і вольового стимулювання, контролю, аналізу й оцінки результатів навчального процесу.

❖ **ПЕРЕЖИВАННЯ** - один із видів емоційного відображення навколишнього світу в свідомості людини; реакція свідомості на інтелектуальне відображення дійсності. Переживання є своєрідним психофізіологічним станом, у якому виявляється зацікавлене ставлення людини до когось, чогось, до об'єкта свого переживання. Можуть мати позитивне і негативне для даної людини забарвлення.

❖ **ПЕРЕЖИВАННЯ ЕСТЕТИЧНЕ** - форма духовно-емоційного освоєння дійсності і мистецьких образів, що виражається у почутті співпричетності людини до життєвих і духовних цінностей.

❖ **ПЕРФОРМАТИВНЕ МИСТЕЦТВО** - це мистецтво, яке передбачає активне залучення всієї суб'єктно-тілесної природи митця у художньому процесі та безпосереднє переживання глядачами самого процесу творчості як катарсичного акту, у якому переформовуються ціннісні настанови, долається колективний травматичний досвід. У перформативному мистецтві не технічне виконання визначає якість і значення твору, а те, як твір працює із глядачем, залучає його суб'єктивність, його емоції, переживання у процесі взаємодії з твором, змінює його свідомість.

❖ **ПЕРЦЕПТИВНІ ДІЇ** - своєрідний саморегулюючий процес пошуку і переробки інформації, детермінований завданням живої системи, який володіє механізмом зворотного зв'язку; основні структурні одиниці сприймання у людини, пов'язані із свідомим виділенням певної сторони чуттєво заданої ситуації, а також різними перетвореннями сенсорної інформації, що приводять до створення адекватного завдання діяльності й предметного світу образу.

❖ **ПЕРЦЕПЦІЯ** (від лат. *perceptio* - сприймання) - процес сприйняття і тлумачення зовнішнього світу через зір, нюх, смак та дотик. Це психологічний процес, за допомогою якого людина сприймає і розуміє навколишню дійсність. Перцепція включає усвідомлення інформації, яка надходить до нашого відчуття, і її подальше інтерпретування у мозку.

❖ **ПІДСВІДОМЕ** - своєрідний резервуар свідомості людини, де зберігається незапитувана інформація із власного досвіду, а також закладені можливості різних комбінацій цієї інформації. Підсвідомість є також основою репродуктивної діяльності, сприймає та зберігає все, що людина бачить, думає, відчуває. У підсвідомість з часом відкладаються: дії, доведені до автоматизму, для розвантаження свідомості; будь-які пригашені емоції, що не мали виходу; потужні нереалізовані бажання.

❖ **ПІЗНАННЯ** - сукупність процесів, процедур і методів набуття знань про явища і закономірності об'єктивного світу. Пізнання є основним предметом

науки гносеології (теорії пізнання). Пізнання - вища форма відображення об'єктивної дійсності, процес вироблення дійсних знань.

❖ **ПЛАСТИКА** (грец. *plastike* - ліплення) - у широкому розумінні це об'ємна виразність людського тіла, яка виявляється в статиці та динаміці й виникає у результаті індивідуально-характерних особливостей фігури, ходи, манери тримати себе, рухів і жестів людини, що набувають в конкретному життєвому контексті емоційно-сміслового значення. Використовується для створення художніх образів у різних видах образотворчих мистецтв. Широко застосовується в усіх видовищних мистецтвах, зокрема, хореографії. Пластичний актор (танцівник) здатний виразними рухами передавати внутрішній стан героя в найтонших змінах і нюансах. Пластичне вирішення спектаклю включає всі засоби хореографії (танцю і пантоміми).

У вужчому тлумаченні терміну в балетному мистецтві - особливі виразні засоби, відмінні від танцю і пантоміми. Пластика тут характеризується вільним рухом, не підпорядкованим законам класичного танцю; використанням і поєднанням танцювальних і природних положень тіла танцівника. Окремий, цілісний за змістом рух прийнято називати *пластичним мотивом*. Хореографічне перетворення реальних рухів ріднить пластику з пантомімою, але на відміну від неї пластика чіткіше ритмізована і містить повторність мотивів. Цим пластика близька до танцю, але їй не властиві його канонічні принципи.

❖ **ПОНЯТТЯ (КОНЦЕПТ)** - одна з форм мислення, яка відбиває істотні властивості, зв'язки і відношення предметів і явищ у їхній суперечності і розвитку; думка або система думок, що узагальнює, виділяє предмети деякого класу за визначеними загальними і в сукупності специфічними для них ознаками.

❖ **ПОСЛІДОВНІСТЬ НАВЧАННЯ** - дидактичний принцип, згідно з яким вивчення нового матеріалу готується попереднім навчанням.

❖ **ПОСТАВА ТАНЦІВНИКА** - першорядна складова естетично вихованого тіла танцівника, що формується характерними способами. Часто синонімом «правильна постава» виступає поняття «балетна постава». Балетна постава виступає не тільки як ідеальна статура з точки зору естетики, але і як необхідна умова освоєння всього комплексу складних хореографічних рухів.

Значної уваги вихованню правильної постави надається в системі класичного танцю, де запроваджена методика постановки корпусу, яку починають засвоювати на перших роках навчання та удосконалювати впродовж всієї виконавської діяльності.

❖ **ПОТРЕБА** - стан живого організму, людської особистості, соціальної групи чи суспільства в цілому, що виражає необхідність у чомусь, залежність від об'єктивних умов життєдіяльності і є внутрішньою спонукою активності.

❖ **ПОТРЕБА ЕСТЕТИЧНА** - зацікавленість людини в естетичних цінностях, вихідний момент засвоєння і створення естетичного людиною у різноманітних формах діяльності, насамперед, у діяльності художній; у мистецтві, де естетичне начало виражається в найбільш концентрованому вигляді. Це потреба людини в духовному самовдосконаленні, яка сприяє розкриттю творчих сил в усіх сферах її життєдіяльності; у спогляданні краси в природі й мистецтві; у створенні прекрасного; у виявленні себе в творчості як цілісної особистості. Стан естетичних потреб є важливим показником розвитку естетичної свідомості, загальної естетичної культури особи і суспільства.

❖ **ПОТРЕБА ХУДОЖНЯ** - різновид духовної потреби, в якій виражається об'єктивна необхідність людини в художній діяльності - творенні та освоєнні мистецтва. Художня потреба поділяється на два різновиди, що доповнюють один одного - потребу в художній творчості та потребу в художньому освоєнні мистецтва, яким відповідають два суб'єкти художньої потреби - митець і реципієнт. Усвідомлені художні потреби особистості виступають як її художні інтереси, що визначають спрямованість художнього розвитку суб'єкта художньої діяльності. Взаємодія різних соціальних потреб є основою класифікації художніх потреб: художньо-пізнавальних, художньо-виховних, художньо-комунікативних, художньо-розважальних тощо.

❖ **ПОЧУТТЯ** - специфічні людські, узагальнені переживання, задоволення або незадоволення яких викликає позитивні або негативні емоції - радість, любов, гордість або сум, гнів, сором тощо. Почуття порівняно з

емоціями більш тривалі та стійкі. Вони виражають загальне ставлення людини до предмета, живої істоти, явища або до самої себе.

❖ **ПОЧУТТЯ ЕСТЕТИЧНЕ** - безпосереднє емоційне переживання людиною свого естетичного ставлення до дійсності, що закріплюється естетичною діяльністю в усіх її видах, включаючи художню творчість. Естетичні почуття формуються під дією специфічних естетичних та художніх факторів культури. Особлива роль у вихованні естетичних почуттів належить мистецтву, яке служить засобом їх вираження. Кожне з мистецтв виховує всю палітру естетичних почуттів, водночас сприяючи розвитку їх окремих видів. Так, під впливом живопису формується почуття кольору, хореографії - почуття пластики, гармонії руху, театру - почуття драматизму тощо.

❖ **ПОЯСНЕННЯ** – метод усного викладу навчального матеріалу, метою якого є аналіз, тлумачення й доказ різних положень навчального матеріалу шляхом розкриття причинно-наслідкових та інших зв'язків і закономірностей.

❖ **ПРИЙОМ НАВЧАННЯ** - це окремі операції, розумові чи практичні дії вчителя або учнів, які розкривають або доповнюють спосіб засвоєння матеріалу, що виражає даний метод. При правильно обраній та науково обґрунтованій методиці, що будується з урахуванням єдності форми та змісту при провідній ролі змісту, природні здібності дитини виявляються, розвиваються та формуються різнобічно.

❖ **ПРИНЦИП** (від лат. *principium* - начало, основа) - першопочаток, те, що лежить в основі певної сукупності фактів, теорії, науки. Визначальне положення, вихідний пункт, передумова певної концепції або теорії. З іншого боку, принцип - внутрішні переконання людини, ті практичні, моральні й теоретичні засади, якими вона керується в житті, у різноманітних сферах діяльності.

❖ **ПРИНЦИП НАУКОВОСТІ НАВЧАННЯ** - дидактичний принцип, який впливає із закономірного зв'язку між змістом науки й освітнього предмета. Він вимагає, щоб зміст навчання знайомив учнів із основами

відповідної науки, тобто з об'єктивними фактами, поняттями, законами, теоріями на сучасному рівні її розвитку, та способами її дослідження.

❖ **ПРИНЦИПИ ПЕДАГОГІЧНІ** - система основних вимог до навчання і виховання, дотримання яких дає змогу ефективно вирішувати проблеми всебічного розвитку особистості; вихідні положення, правила діяльності, що впливають із закономірностей освітнього процесу та визначають його загальне спрямування. У системі педагогічних принципів виокремлюються загальні *принципи цілісного педагогічного процесу*, до яких належать: 1) принцип цілеспрямованості педагогічного процесу; 2) принцип зв'язку школи з життям; 3) принцип науковості змісту освітнього процесу; 4) принцип доступності, врахування вікових та індивідуальних особливостей учнів; 5) принцип систематичності, послідовності; 6) принцип свідомості, активності, самодіяльності, творчості учнів у педагогічному процесі; 7) принцип зв'язку навчання і виховання із суспільно корисною працею; 8) принцип наочності; 9) принцип колективного характеру освітнього процесу; 10) принцип поваги до особистості дитини; 11) принцип вибору оптимальних методів, форм, засобів навчання і виховання; 12) принцип міцності, усвідомленості і дієвості результатів навчання, виховання і розвитку; 13) принцип комплексного підходу до навчання і виховання; 14) опора на позитивне в людях; 15) врахування вікових та індивідуальних особливостей учнів; 16) народність.

❖ **ПРОВІДНА ДІЯЛЬНІСТЬ** - різновид діяльності, що зумовлює найголовніші зміни у психічних рисах особистості, виникнення різних психічних новоутворень на даній стадії її розвитку. Це - спеціально організована дорослими діяльність, яка, за умови оволодіння нею дитиною, спричиняє найголовніші зміни у її психічній будові, розвиток психічних новоутворень особистості та виникнення її нових структурних елементів.

❖ **ПРОФЕСІЙНЕ МИСТЕЦТВО** (лат. *profiteor* - оголошую своєю справою) - це сфера творчості, де митці мають спеціалізовану освіту та навички в обраній галузі. Вони створюють мистецькі твори на високому рівні та зазвичай мають великий досвід у своїй сфері. Професійне мистецтво відіграє важливу

роль у розвитку культури та сприяє виразному вираженню ідей та емоцій через мистецькі форми.

❖ **ПРОЦЕС** - сукупність подій, станів, змін, яка має певну цілісність і спрямованість та характеризується діалектичною єдністю безперервності.

❖ **ПРОЦЕС ОСВІТНІЙ** - система науково-методичних і педагогічних заходів, спрямованих на розвиток особистості, шляхом формування та застосування її компетентностей; двосторонній процес взаємопов'язаних діяльностей учителя (навчання) і учня (учіння), спрямований на оволодіння учнями системою знань з основ наук, умінь і навичок їх практичного застосування, розвиток творчих здібностей учнів.

❖ **ПРОЦЕС ПЕДАГОГІЧНИЙ** - динамічна система, яка об'єднує освітній процес та процес розвитку і самовдосконалення особистості; цілеспрямована, свідомо організована динамічна взаємодія вихователів і вихованців, метою якої є вирішення суспільно необхідних завдань освіти й гармонійного виховання. Компоненти педагогічного процесу: мета, завдання, зміст, методи, засоби й форми взаємодії педагогів і вихованців, результат.

❖ **ПСИХІКА** (від грец. *psychikos* - душевний) - сукупність усього, притаманного людському розуму: сприйняття та поведінка, свідоме та несвідоме, процеси мислення, уваги тощо. Це система явищ, притаманна суб'єктивному внутрішньому світу не тільки людини, але і деяких вищих тварин. Психіка є об'єктом вивчення психології як наукової дисципліни. Основна структура психіки формується у дитинстві і визначає подальше життя людини. Тому дослідження психіки дитини є надзвичайно важливим завданням для батьків, педагогів, психологів та всієї громадськості.

❖ **ПСИХІЧНИЙ РОЗВИТОК** - процес закономірних змін у психіці людини, що веде до появи психічних новоутворень, нових механізмів психіки, психічних процесів, нових структур та властивостей особистості, становлення суб'єктивного світу особистості, її свідомості та самосвідомості. Здійснюється в процесі взаємодії індивіда з навколишнім світом, навчання, виховання, оволодіння виробленими в суспільстві способами дій з різними предметами, мовними засобами спілкування.

❖ **ПСИХІЧНІ ВЛАСТИВОСТІ** - сталі якості психіки індивіда, що закріплюються в структурі його особистості в процесі діяльності та розвитку. До психічних властивостей відносяться розумові якості людини, особливості її вольової сфери, усталені і характері, темпераменті, здібностях; вкорінені в структурі особистості спонуки діяти певним чином, особливості почуттів тощо.

❖ **ПСИХІЧНІ ПРОЦЕСИ** - форми психіки, що забезпечують пізнання, діяльність та спілкування людини. Виділяють пізнавальні, емоційні та вольові психічні процеси. За допомогою пізнавальних психічних процесів, до яких відносять відчуття, сприймання, пам'ять, мислення та уяву, людина пізнає дійсність. Емоційні психічні процеси виражають ставлення людини до навколишнього світу, людей та до себе. Вольові психічні процеси виявляються в постановці цілей діяльності та разом з процесом уваги сприяють досягненню цих цілей.

❖ **ПСИХОЛОГІЯ** (від грец. *psyche* - душа та *logos* - учення, наука) - наука про закономірності розвитку та функціонування психіки як особливої форми життєдіяльності. Предметом її вивчення є психічні процеси, властивості, стани, закономірності розвитку психіки, стосунки між людьми тощо.

❖ **ПСИХОЛОГІЯ МИСТЕЦТВА** - галузь психологічної науки, що вивчає психологічні аспекти для встановлення найбільш загальних закономірностей всіх видів художньої діяльності, розкриває механізми становлення особистості людини-митця, аналізує різні форми впливу мистецтва на людину; досліджує властивості і стани особистості, які зумовлюють створення і сприймання нею художніх цінностей, вплив цих цінностей на її життєдіяльність.

❖ **ПСИХОЛОГІЯ ТВОРЧОСТІ** - розділ психології, що вивчає творчу діяльність, творення людиною нового, оригінального у різних сферах діяльності, перш за все: в науці, техніці, мистецтві, а також у повсякденному житті; формування, розвиток і структуру творчого потенціалу людини. «Психологія творчості» розглядає комплекс питань, що стосуються теоретико-методологічного аналізу проблеми творчості, розуміння таких основних понять, як творчість, творчий процес, продукт, особистість, вивчення і активація творчого потенціалу.

❖ **РЕЖИСУРА У БАЛЕТІ** - мистецтво створення єдиного, гармонійно цілісного хореографічної вистави за допомогою творчої організації всіх його елементів на основі задуму балетмейстера, що керує роботою всіх учасників постановки. Режисура в балеті не є відстороненою діяльністю, вона - одна із сторін роботи балетмейстера, який не тільки створює хореографічний текст, але й тлумачить образи і домагається художньої єдності хореографії, драматургії, музики, образотворчого вирішення.

❖ **РЕПЕРТУАР ХОРЕОГРАФІЧНОГО КОЛЕКТИВУ** - визначає творче обличчя колективу, його художній рівень, суттєво сприяє конкурентноспроможності та є основою всієї освітньої роботи. Правильність підбору репертуару полягає, перш за все, в його актуальності, в органічному поєднанні форми і змісту, в його затребуваності. На формування репертуару великий вплив мають соціальний статус, професія та творчий рівень учасників хореографічного колективу, регіональне розташування закладу, де базується колектив. Важливим напрямом роботи колективу є процес створення танцювальних номерів на національному матеріалі. Формуючи репертуар варто враховувати специфіку аудиторії глядача, її соціального стану, інтелектуального рівня, характеру та рівні підготовки до сприйняття мистецького продукту.

❖ **РЕПРОДУКТИВНА ДІЯЛЬНІСТЬ** (від фр. *reproduction* - відтворення) - фізична або розумова діяльність, що спрямована на одержання відомими засобами наперед визначеного результату і полягає у стереотипному тиражуванні одного й того самого; відтворення запам'ятовуваного; робота за зразком і за аналогією до чогось уже існуючого. Альтернативною до репродуктивної діяльності є *творча діяльність*.

❖ **РЕПРОДУКТИВНА УЯВА** - уява, яка супроводжує процес засвоєння вже створеного та описаного іншими людьми і створення образів нових речей на підставі їх усного опису та графічного зображення. Репродуктивна уява, в основному, відтворює уже відоме, містить у породжених образах певну долю фантазії. Репродуктивною можна вважати уяву, образи якої

створені на основі добре відомих елементів, шляхом їх нового поєднання або нової комбінації.

❖ **РЕПРОДУКТИВНИЙ МЕТОД НАВЧАННЯ** - спосіб організації діяльності учнів по неодноразовому відтворенню повідомлених їм знань та показаних способів дій. Він ґрунтується на репродуктивному характері мислення у випадках, коли зміст освітнього матеріалу є інформативним, описом способів практичних дій, принципово новим чи достатньо складним для самостійного засвоєння учнями й подається у готовому вигляді.

❖ **РЕФЛЕКСІЯ** (від лат. *reflexio* - повертаюся назад) - метод самоаналізу знань і вчинків, їх значень та меж. Це - унікальна здатність людської свідомості у процесі сприйняття діяльності сприймати й саму себе, внаслідок чого людська свідомість постає як самосвідомість. У педагогічній практиці рефлексія - це інтелектуальні та емоційна діяльність під час якої вчитель осмислює свій досвід викладання з метою отримання цілісного уявлення про оптимальний вибір шляхів та методів роботи на уроці на отримання якісних результатів учіння.

❖ **РИТМ** - рівномірне чергування мовних, звукових, зображальних елементів у відповідній послідовності; періодичне рівномірне чергування звуків, рухів, зображень за такими ознаками, як сила, тривалість. У переносному значенні - розміреність, злагодженість у протіканні чогось. У музиці ритм - це чергування і співвідношення сильних і слабких долей та акцентів; один із трьох основних елементів музики, на рівні з мелодією та гармонією; часова організація послідовності та групування тривалостей звуків і пауз. Засобом вимірювання музичного ритму є метр.

❖ **РИТМІКА** - складова фізичного і музично-ритмічного виховання дітей, яка заснована на чергуванні частин або систематики рухів, визначених за тривалістю виконання та характером докладених зусиль, і направлена на формування почуття ритму, тобто система фізичних вправ, яка побудована на зв'язку рухів з музикою. В окремих випадках, уроки ритміки для дітей представляють собою терапевтичні заняття, використовуючи музичну і фізичну (рухову) активність дитини з метою корекції певних психічних процесів.

❖ **РОЗВИВАЛЬНІ ЗАВДАННЯ ХОРЕОГРАФІЧНОЇ ОСВІТИ** -

1) вироблення у дитини чи студентської молоді життєрадісного емоційно-вольового стану як домінуючого під час виконання танців і рухів та у щоденному житті, розвиток психічних процесів (сприймання, мислення, уява, увага, пам'ять тощо); 2) формування правильної постави (стрункості, підтягнутості, легкості, естетичної виразності, природності), що проявляється у процесі хореографічних, музичних, фізкультурних занять і у повсякденному поведінні; 3) зміцнення сили і рухливості кістково-м'язового апарату, корекції незначних відхилень у розвитку постави (сколіоз, лордоз, кіфоз), ступні (плоскостопість), форми ніг (клишоногість); 4) розвиток ритмічності й емоційної виразності танцювальних рухів, відчуття характеру музики, засобів музичної виразності (темп, динаміка, метр тощо), форми музичного твору (контрастна, мало контрастна; одночастинна, двочастинна, куплетна тощо) і відтворення їх у рухах і вправах, а паралельно – трансляція навичок в індивідуальне особисте життя; 5) формування відчуття і усвідомлення оздоровчо-тренувального ефекту хореографічної діяльності щодо функціональних властивостей дихальної, серцево-судинної, секреторної, нервової систем, кістково-м'язового апарату тощо; 6) розвиток функціональних властивостей дихальної, серцево-судинної, секреторної, нервової систем, фізичних якостей (спритності, гнучкості, сили, рівноваги, координації, орієнтуванні у просторі, витривалості) тощо.

❖ **РОЗВИТОК** - процес зміни від простого до складного, від нижчого до вищого у результаті накопичення кількісних змін, що ведуть до якісних перетворень. Розвиток – ступінь освіченості, культурності, розумової, духовної зрілості.

❖ **РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ** - процес формування особистості як соціальної якості індивіда в результаті його соціалізації і виховання. Він охоплює динамічну конструкцію та деконструкцію інтегративних характеристик, які відрізняють індивіда з точки зору міжособистісних рис поведінки. Розвиток особистості постійно змінюється і залежить від контекстуальних факторів та життєвого досвіду, що змінює життя.

❖ **РОЗВИТОК ЕСТЕТИЧНИЙ** - об'єктивний процес набуття людиною якостей та властивостей естетичного суб'єкта, у результаті якого в людини виробляється певний тип сприйняття, та переживання дійсності, основою якого є певний естетичний ідеал, що виступає внутрішнім критерієм оціночного ставлення до світу, а зовнішнім вираженням – вибіркова активність естетичного смаку. Естетичний розвиток людини де термінується всіма явищами дійсності, на які вона може реагувати як тілесно-чуттєва і духовна істота.

❖ **РОЗУМ** - сукупність пізнавальних та аналітичних здібностей людини, завдяки яким формується інтелект особистості; здатність до розуміння й осмислення. Розум - це здатність людини не тільки до оперування абстрактними поняттями, а й до творчості, до виходу за межі того відомого, усталеного знання.

❖ **РОЗУМІННЯ** - психологічний стан, який виражає собою правильність ухваленого рішення і супроводжуваний відчуттям упевненості в точності сприйняття або інтерпретації якої-небудь події, явища, факту. Це - мисленнєвий процес, спрямований на виявлення (з'ясування) істотних рис, властивостей і зв'язків предметів, явищ, подій.

❖ **РОЗУМІННЯ МИСТЕЦЬКОГО ТВОРУ** - мисленнєвий процес, спрямований на виявлення істотних рис, властивостей та смислових зв'язків художнього твору; здатність до інтерпретації метафорично-символічного значення образного змісту.

❖ **РУХОВА (МОТОРНА) ПАМ'ЯТЬ** - це пам'ять на позу й рух тіла. Вона є основою для формування ходіння, танцю, гри на музичних інструментах, навичок письма тощо.

С

❖ **САМОСВІДОМІСТЬ** - рефлексорна (відображувана) свідомість, за допомогою якої особа конкретно усвідомлює себе у своїх власних розумових діях і станах; самоусвідомлення. Самосвідомість є усвідомленням людиною себе самої як особистості, своїх фізичних сил і розумових здібностей, вчинків і дій,

мотивів і мети, свого ставлення до довкілля, інших людей і до самого себе. На відміну від свідомості самосвідомість відрізняється своєю спрямованістю: якщо свідомість орієнтована на об'єктивний світ, то об'єктом самосвідомості є суб'єктивний, внутрішній світ особистості.

❖ **САМОСТІЙНІСТЬ** - одна з властивостей особистості, яка характеризується, по-перше, сукупністю знань умінь і навичок, якими володіє особистість; по-друге - ставленням особистості до процесу діяльності, її результатів і умов здійснення; по-третє - зв'язками з іншими людьми, які складаються в процесі діяльності.

❖ **СВІДОМІСТЬ** - властива людині функція головного мозку, яка полягає у відображенні об'єктивних властивостей предметів і явищ навколишнього світу, процесів, що відбуваються в ньому, своїх дій; у попередньому мисленому накресленні їх і передбаченні наслідків, у регулюванні взаємовідносин людини з природою і соціальною дійсністю. У психології – усвідомлення індивідом своїх думок, почуттів і сприйняття як внутрішньо, так і щодо навколишнього середовища. Це усвідомлення може варіюватися в діапазоні від високої уваги та пильності до глибокого сну, а також включає досвід сновидінь.

❖ **СВІДОМІСТЬ ЕСТЕТИЧНА** - форма суспільної свідомості, що являє собою художньо-емоційне освоєння дійсності через естетичні почуття, переживання, оцінки, смаки, норми, ідеали тощо, і дістає концентроване вираження у мистецькій творчості та естетичних поглядах. Її об'єктом виступають такі характеристики предметів і явищ навколишнього світу, як прекрасне і потворне, піднесене й низьке, комічне і трагічне, героїчне тощо.

Естетична свідомість суспільства й окремої людини розвивається в органічній єдності з художньою творчістю, живиться не тільки буденним оточенням, а й усією скарбницею цінностей, створених мистецтвом. Це цілий світ духовних почуттів, переживань та поглядів, які збагачують людське життя, розуміння його сенсу і своєрідності, допомагають орієнтуватися у світі та виробляти уявлення про вищі життєві цінності (ідеали), до яких належить прагнути. Вона є носієм духовних цінностей, що існують у суспільстві і постійно

розвиваються внаслідок суспільного прогресу, розвитку мистецтва, спілкування народів і культур.

❖ **СВІДОМІСТЬ НАВЧАННЯ** - дидактичний принцип, який виражає необхідність такої організації навчання, при якій учні розуміють мету навчання, свідомо сприймають, засвоюють і застосовують знання.

❖ **СВІТОГЛЯД** - форма самосвідомості людини і суспільства, система узагальнених поглядів щодо місця людини у світі та взаємовідносин з ним. Світогляд засновується на співвіднесенні дійсного та уявного, теорії та практики, досвіду, переконань та ідеалів. У ньому поєднуються у єдину систему принципи, знання, цінності, надії, вірування, погляди на сенс і мету життя, які визначають діяльність індивіда або соціальної чи національної групи та органічно включаються у людські вчинки й норми поведінки.

❖ **СВІТОГЛЯД ХУДОЖНИКА** - форма самосвідомості, крізь призму якої сприймається, оцінюється й осмислюється дійсність, що відображається у творі мистецтва і впливає на духовне самовизначення творчої індивідуальності митця.

❖ **СВІТОГЛЯД ХУДОЖНИЙ** - специфічна форма емоційно-ціннісного ставлення до навколишнього буття, що фокусує смисложиттєві установки і орієнтири людини, виражені у творах мистецтва.

❖ **СЕНЗИТИВНИЙ ВІК** - найсприятливіший вік для розвитку тих чи інших психічних функцій (сприймання, мовлення, пам'яті тощо), що визначають психічний розвиток дитини і мають вирішальне значення для її навчання і виховання. Сензитивним періодом формування особистості дитини, набуття нею першого соціального досвіду, розвитку емоцій, почуттів є дошкільний вік.

❖ **СЕНСОРНА ІНФОРМАЦІЯ** - інформація, одержана за допомогою органів чуття (зору, слуху, дотику тощо).

❖ **СЕНСОРНЕ ВИХОВАННЯ ДИТИНИ** - це виховання її сприйняття і формування уявлень про зовнішні властивості предметів: їх форму, колір, величину, положення у просторі, а також запаху, смаку тощо; цілеспрямований вплив на дитину з метою розвитку функціональних можливостей її органів чуття, підвищення їх загальної чутливості. Ранній вік найбільш сприятливий для

удосконалення діяльності органів почуттів, накопичення уявлень про навколишній світ. Дошкільний вік дитини називають «золотою порою» сенсорного виховання.

❖ **СЕНСОРНИЙ** (від лат. *sensus* - сприймання, почуття, відчуття) - чуттєвий, пов'язаний з відображенням дійсності за допомогою відчуттів і сприймань.

❖ **СИМВОЛ** - форма виразу і передачі духовного змісту культури через певні матеріальні предмети чи спеціально створювані образи та дії, що виступають як знаки цього змісту. Це - знак, сутність у творі, яка позначає іншу сутність. Таким знаком можуть виступати об'єкт, зображення, написане, слово, явище і навіть дія, що заміняє собою деяке інше поняття, використовуючи для цього асоціацію, подібність або домовленість. Символи вказують на ідеї, поняття або інші абстракції.

❖ **СИМВОЛ ХУДОЖНІЙ** - це образ, що виражає значення будь-якого явища у предметній формі; це будь-який художній персонаж, який набуває символізму; універсальна категорія мистецтва, знак, що відображає невичерпну багатозначність художнього образу.

❖ **СИМФОНІЗМ** - музично-естетична категорія, що характеризує метод музичної композиції, який виходить із необхідності всебічного розкриття художнього задуму в процесі руху, розвитку, змінювання і конфліктів музичного образу та зумовлений мисленням, характером і драматургією віддзеркалення дійсності в музиці.

❖ **СИМФОНІЧНА МУЗИКА** - музична творчість, що охоплює різні види і форми творів, написаних для симфонічних оркестрів: симфоній, симфонічних поем, концертів для інструментів соло і оркестрів, сюїт, увертюр та ін.

❖ **СИМФОНІЧНИЙ ТАНЕЦЬ** - поняття, що позначає танець, подібний до симфонічної музики. Їх подібність виражається у поетичній узагальненості лірико-драматичного змісту, у поліфонічній структурі, тематичній розробці та динамічній композиції форми. Можливість існування

симфонічного танцю закладена в природі хореографічного мистецтва, близького за своєю суттю не тільки до видовищних мистецтв, але й до музики.

Поняття «*симфонічний танець*» спочатку застосовувалося до масових композицій класичного танцю, але згодом воно поширилося і на сцени характерного танцю, а також на сольні епізоди. До останніх воно застосовувалося тоді, коли сольний танець, подібно розвитку музики, будується на основі тематичної розробки пластичних мотивів, хвиль спадів і наростань з єдиною кульмінацією.

❖ **СИМФОНІЯ** (від грецьк. співзвуччя, злагоджене звучання, злагодженість) - жанр оркестрової музики, великий твір для оркестру. Класичні зразки симфонії написані для симфонічного оркестру і являють собою цикл із 4 частин, перша з яких пишеться у сонатній формі. Існують також симфонії для струнного, камерного, духового та інших складів оркестру. У симфонію можуть вводитися хор і сольні вокальні голоси. Симфонія може наближатися до інших музичних жанрів, утворюючи такі гібридні жанри, як симфонія-сюїта, симфонія-фантазія, симфонія-поема, симфонія-кантата.

❖ **СИНКРЕТИЗМ** (грецьк. з'єднання) - поєднання або злиття, комплексне проявлення чи використання самодостатніх чи навіть несумісних і непорівнюваних явищ, образів мислення та поглядів. Розрізняють синкретизм релігійний, культурний, у мовознавстві, мистецтві, філософії та ін.

❖ **СИНКРЕТИЧНЕ МИСТЕЦТВО** - мистецтво, що поєднує в собі кілька різних видів, впливає на людину, використовуючи одразу кілька засобів. Синкретичність —типова ознака первісного мистецтва, у якому елементи різних мистецтв (музики, співу, танцю, словесного мистецтва) є неподільним цілим. Також синкретичними є такі сучасні види мистецтва як кіно чи більшість великих шоу. Концерти багатьох музичних гуртів завдяки візуальній складовій (поведінці на сцені, костюмам, спецефектам) можна розглядати як синкретичне мистецтво. До синкретичного мистецтва відносять балет, хореографічні полотна, а також оперету і оперу.

❖ **СИНТЕЗ** (грец. *synthesis* - з'єднання) - мислене або практичне сполучення розчленованих у ході аналізу частин предмета, встановлення їх взаємодії і зв'язків для пізнання чи виготовлення цього предмета як цілого.

❖ **СИНТЕЗ МИСТЕЦТВ** - органічне поєднання різних мистецтв чи видів мистецтва в художнє ціле, яке естетично організує матеріальне та духовне середовище людини. Це складний процес і в різні історичні етапи він проходив по-різному. В історії світового мистецтва відомі три світові форми синтезу мистецтва: синтез пластичних мистецтв, театральний синтез мистецтв, кінематографічний синтез мистецтв.

❖ **СИСТЕМА** - сукупність елементів, між якими існує закономірний зв'язок чи взаємодія. Сукупність якісно визначених елементів становить зміст системи, а сукупність закономірних зв'язків між ними – внутрішню структуру системи.

❖ **СИСТЕМА ПЕДАГОГІЧНА** - це об'єднання учасників педагогічного процесу, у якому висувається педагогічна мета і розв'язуються педагогічні завдання, а також де їх діяльність (пізнавальна, навчальна, трудова, моральна, суспільно-політична, художньо-естетична, ігрова тощо) постає джерелом педагогічних цілей і засобом їх досягнення одночасно.

❖ **СИТУАЦІЯ** (від фр. *situation*, від лат. *situatio* - положення) - поєднання умов та обставин, що створюють актуальне оточення суб'єкта й визначають у певний відрізок часу його поведінку, спонукаючи та опосередковуючи його активність.

❖ **СИТУАЦІЯ ПЕДАГОГІЧНА** - сукупність взаємодіючих чинників навчального процесу, які безпосередньо створюють реальну обстановку для конкретного виду діяльності. Особливість педагогічної ситуації в тому, що вона або спеціально створюється учителем, або ним враховується вже виникла ситуація.

❖ **СИТУАЦІЯ ПРОБЛЕМНА** - це психічний стан переживання учнем інтелектуальної складності, спосіб подолання якого він має шукати й може знайти тільки завдяки власній пізнавальній активності й самостійності. Проблемна ситуація включає два аспекти: проблемно-змістовий – виділення

суперечності між знанням і незнанням, усвідомлення того, яких саме знань чи способів діяльності бракує; мотиваційний - виникнення бажання, глибокого інтересу до проблеми, зосередження уваги, вольових зусиль і мислення на розв'язанні проблемного завдання.

❖ **СПІЛКУВАННЯ** - складний багатоплановий процес установалення і розвитку контактів між людьми, породжений потребами у спільній діяльності, що включає обмін інформацією, вироблення єдиної стратегії взаємодії, сприймання і розуміння іншої людини.

❖ **СПІЛКУВАННЯ ХУДОЖНЄ** - вільне й активне співпереживання і співроздум реципієнта, яке спрямовується автором твору.

❖ **СПІЛКУВАННЯ ХУДОЖНЬО-ПЕДАГОГІЧНЕ** - процес взаємодії вчителя й учнів на уроці мистецтва; інтегруючий метод керування художнім сприйманням. Реалізуючись через такі методи, як спостереження, бесіда, розповідь, пояснення, коментування, аналіз, моделювання, метод художньо-педагогічного спілкування концентрує виховні та емоційно-естетичні форми впливу і є основою формування художнього сприймання.

❖ **СПРИЙМАННЯ** - чуттєве відображення предметів та явищ об'єктивної дійсності в сукупності притаманних їм властивостей та особливостей при безпосередній дії їх на органи чуття.

❖ **СПРИЙМАННЯ ХУДОЖНЄ** - вид художньої діяльності, спрямований на цілісне осягнення мистецького твору як естетичної цінності, що супроводжується естетичними переживаннями та асоціативними уявленнями; процес, в якому поєднується розуміння і переживання змісту твору мистецтва з естетичною насолодою його досконалістю, довершеністю художньої форми.

Має деяку подібність до творчості митця, хоча спрямоване в протилежному напрямі: митець втілює в художньому творі наслідки свого осмислення та переживання світу, а той, хто сприймає твір мистецтва, збагачує свої уявлення про дійсність. Оскільки кожний твір мистецтва поєднує в собі відображення реальності та вираження емоційного ставлення до неї, художнє сприймання є єдністю раціонального й емоційного.

❖ **СТАН** - найпростіша форма переживання, яка існує у вигляді емоційних реакцій свідомості людини. Стан завжди ситуативний і мимовільний у своєму вияві, тому він нестійкий, може швидко змінюватися. Зумовлені зовнішніми і внутрішніми причинами стани відображають процес збудження або активності людини. Стани не мають особистісної спрямованості, не виражають особистісного характеру, ставлення до ситуації і тим більше до світу.

❖ **СТИЛЬ** - віртуальна множинність типових властивостей форми і змісту; відносно стійка сукупність характерних і повторюваних рис людини, які виявляються у її *мисленні, поведінці, спілкуванні*.

❖ **СТИЛЬ У МИСТЕЦТВІ** (грец. *stylos* - паличка, стержень для письма) - відносно стійка цілісність або спільність образної системи, прийомів і засобів художньої виразності, що характеризують твори мистецтва або їх сукупність. У процесі створення художнього образу відбувається сплав усіх зображально-виражальних і техніко-композиційних елементів у єдину цілісну форму, зумовлену змістом. Стил не зводиться до сукупності формальних прийомів; він охоплює також ідейно-образну основу цієї сукупності, характеризуючи твір мистецтва в цілому. Поняття стилю багатозначне: можна говорити про творця або виконавця, про *етнічний, історичний, жанровий, персональний стиль* тощо.

❖ **СУЧАСНИЙ ТАНЕЦЬ** (*contemporary dance*) - напрям мистецтва танцю, що включає танцювальні техніки та стилі XX-XXI століть, що сформувалися на основі американського і європейського танцю *модерн* і танцю *постмодерн*. З найпопулярніших танців нашого часу виділяються джампстайл, тектонік, хіп-хоп, R'n'B, євроденс і багато інших. Сучасний естрадний танець - це танцювальний напрямок, у якому синтезовані самі різні стилі. У ньому можуть бути присутніми елементи класичного танцю, модерн-балету, джаз-танцю, хуп-хопу, фанку. У сучасному танці велику роль відіграє індивідуальність виконавця.

❖ **СХИЛЬНІСТЬ** - стійка орієнтованість людини на щось, бажання виконувати певну працю; прагнення, потяг до будь-якої діяльності, а також природні здібності, хист до певного виду діяльності.

❖ **СЦЕНАРІЙ** (у хореографічному мистецтві) - словесний проект балетного спектаклю, що вміщує виклад його головних подій (сюжету), ідеї, конфлікту, характерів дійових осіб. Сценарій іноді називають *лібрето*. Сценарій слугує основою для постановки спектаклю, тому він може вміщувати детальні описання і пояснення дії, діалоги і внутрішні монологи, які допомагають творцям балету в роботі над спектаклем, але не входять до його художньої тканини. У балетному спектаклі сценарій існує у прихованому вигляді, перетворюючись у музиці та хореографії. Відсутність слова в балеті компенсується розкриттям багатства людських переживань, смислу вчинків дійових осіб у музиці і танці.

❖ **СЦЕНІЧНИЙ ТАНЕЦЬ** - один із основних видів танцю, призначений для глядачів, який передбачає створення хореографічного образу на сцені. Сценічний танець відрізняється від танцю народного чи побутового тим, що ці різновиди існують у самому житті й виконуються, в першу чергу, «для себе», не потребуючи глядацької аудиторії, яка необхідна для сценічного танцю. У сценічному танці максимально розвиваються образні можливості, властиві будь-якому танцю, і виконання його на сцені стає визначальною ознакою.

Виникнення сценічного танцю пов'язане з появою професійного танцювального мистецтва. Розвиваючись і видозмінюючись упродовж віків, сценічний танець разом з тим спирався на народний і побутовий, перетворюючи їх у сценічні образи. Уже в античності виник розподіл танцю і пантоміми. У XVII-му ст. почала складатися сучасна система сценічного танцю з поділом на *класичний танець* і *характерний танець*. Ця система продовжує удосконалюватися і в XXI-му ст. Основні види сучасного сценічного танцю – *танець у балеті, народно-сценічний, естрадний танець*.

❖ **СЮЖЕТ** (фр. *sujet* —тема, предмет) - різновид оповіді, сукупність подій у художньому творі, пов'язаних причинно-наслідковими зв'язками, що розкриваються у певній послідовності.

❖ **СЮЖЕТНІ ТАНЦІ** - танці, у яких засобом хореографії (сучасної, народної) відображаються конкретні явища з навколишнього життя і природи. Назва танцю визначається його змістом. Сюжетний танець - якісно новий щабель розвитку хореографічного мистецтва. Пантоміма тут поступається розгорнутій

лексиці, елементи акторської гри мають глибокий підтекст, оскільки виникає необхідність розкрити зміст танцю без тексту.

❖ **СЮІТА** - 1) циклічний музичний твір, який складається з кількох самостійних частин, об'єднаних спільністю художнього задуму і розміщених одна за одною за принципом контрасту; 2) хореографічна композиція, яка складається з кількох танців, об'єднаних однією темою, що чергуються за принципом контрасту. Симфонічні сюїти, як самостійні, так і складені з уривків оперних або балетних творів, іноді стають основою балетного спектаклю.

Т

❖ **ТАЛАНТ** - високий рівень обдарованості, природний хист людини до певного виду діяльності; видатні природні здібності людини до діяльності в якійсь галузі та уміння, які розвиваються з набуттям навичок і досвіду. Так само як і здібності, талант являє собою лише можливість придбання високої майстерності і значних успіхів у творчості.

❖ **ТАНЕЦЬ** - вид мистецтва, в якому засобом створення художнього образу виступають рухи і пози людського тіла, поетично осмислені, організовані в часі й просторі. Танець виник із різноманітних рухів і жестів, пов'язаних із трудовими процесами й емоційними враженнями від навколишнього світу. У кожного народу склалися свої танцювальні традиції, хореографічна мова і пластична виразність, свої прийоми співвідношення руху з музикою. Найдавніші танці українського народу - веснянки, гаївки, гагілки – мають спільну назву «хороводи» або «танки». У минулому їх виконання було пов'язане з обрядовими діями, нині – це частина репертуару виконавських колективів.

Текст, музика і хореографія танців органічно поєднані. Основні виразні засоби танцю: гармонійні рухи і пози, пластична виразність і міміка, динаміка, темп і ритм руху, просторовий рисунок, композиція. У балеті танець збагачується виразними засобами драматургії, що надає йому особливу силу

впливу. Танець тісно пов'язаний з музикою, разом з нею створюючи музично-хореографічний образ.

❖ **ТАНЦІ У ДРАМАТИЧНОМУ СПЕКТАКЛІ** - танцювальні епізоди, які вводяться у драматичний спектакль у зв'язку з вимогами його дії. З'явилися у XVI ст. в італійських театральних виставах доби Відродження як танцювальні інтермедії, спочатку мало пов'язані з сюжетом. Розвиток танців у драматичних спектаклях, як і танців у опері, підготувало виділення балету в самостійний вид мистецтва. У сучасному театрі танці у драматичному спектаклі не є обов'язковим компонентом, хоча можуть слугувати не тільки окрасою дії, але й допомагати її розвитку.

Танці у драматичному спектаклі зазвичай мають сюжетне мотивування, тобто пов'язані із зображенням танців як явища реальної дійсності (танці на балу, на святі тощо). Цим вони відрізняються від балету, де дається не стільки зображення танцю в житті, скільки відображення життя в танці. Танці у драматичному спектаклі можуть складати фон дії, показувати середовище, давати характеристику персонажів.

❖ **ТАНЦІ В ОПЕРІ** - танцювальні епізоди, які включаються в оперний спектакль і сприяють розвитку оперної дії. У XVII–XVIII ст. це були дивертисменти розважального характеру. У XIX ст. вони набули драматургічної функції. Танці в опері іноді складають фон дії або мають відносно самостійне значення. Вони призначені для характеристики середовища дії, прямої або опосередкованої характеристики персонажів. В оперному спектаклі головне завдання режисера і балетмейстера полягає у тому, щоб органічно включити танці в дію і знайти їх образне вирішення у відповідності з драматургією спектаклю в цілому.

❖ **ТАНЦІ В ОПЕРЕТІ** - танцювальні епізоди, які входять до музично-драматичного спектаклю. На відміну від опери і драми, танці в опереті не тільки утворюють цілі хореографічні сцени, але й є одним із засобів розкриття характерів головних героїв (так само, як спів і драматичні епізоди). Танці в опереті нерідко супроводжують спів (так звані підтанцювання), часто виступають кульмінацією і завершальною частиною дуетної сцени. Вони мають

специфічну хореографічну лексику, в якій велике значення мають елементи народно-побутового (бального), естрадного танців у поєднанні з класичним.

❖ **ТАНЦЮВАЛЬНИЙ РУХ** - один із основних виражальних засобів хореографічного мистецтва, засіб естетико-фізичного тренування тіла людини; цілісність гармонійно та музично узгоджених, послідовно поєднаних елементів – позицій, положень і рухів ніг, рук, голови, тулуба, а також міміки, що виражають образ, дію, емоції, почуття.

❖ **ТАНЦЮВАЛЬНА МУЗИКА** - у загальному розумінні музичний елемент мистецтва хореографії, музика для супроводу танців (бальних, ритуальних, сценічних, побутових тощо), а також похідна від неї категорія музичних творів, які не призначені для танців і мають самостійну художню цінність. Зовнішні ознаки танцювальної музики: домінування метроритмічного начала, використання характерних ритмічних моделей, чіткість кадансових формул. В образному змісті танцювальної музики відбиваються стандарти смаку і естетичні норми кожної епохи; в експресії танцювальної музики виражаються риси людей певного часу і манера їх поведінки.

❖ **ТВОРЧА ОСОБИСТІСТЬ** - це індивід, який володіє високим рівнем знань, має потяг до нового, оригінального. Для творчої особистості її творча діяльність є життєвою потребою, а творчий стиль поведінки – найбільш характерний. Головним показником творчої особистості, її найголовнішою ознакою вважають наявність творчих здібностей, які розглядаються як індивідуально-психологічні здібності людини, що відповідають вимогам творчої діяльності і є умовою успішного виконання.

❖ **ТВОРЧІ ЗДІБНОСТІ** - синтез властивостей і особливостей особистості, які характеризують ступінь її відповідності певного виду навчально-творчої діяльності і обумовлюють рівень результативності (продуктивності) такої діяльності.

❖ **ТВОРЧИСТЬ** - діяльність людини, спрямована на створення якісно нових, невідомих раніше духовних або матеріальних цінностей (нові твори мистецтва, наукові відкриття тощо). Необхідними компонентами творчості є фантазія, уява, психічний зміст якої міститься у створенні образу кінцевого

продукту. Здатність до творчості - головна властивість людини, яка відрізняє її від тварин.

❖ **ТВОРЧИСТЬ ХУДОЖНЯ** - весь процес роботи митця незалежно від будь-якого конкретного виду мистецтва; включає в себе художню діяльність творця – письменника, композитора, балетмейстера, художника, актора.

❖ **ТЕАТР** - синтетичний вид сценічного мистецтва, що розвивається у двох основних жанрах: драматичному театрі та театрі музичному. Кожний з них має свою специфічну художню мову, особливі виражальні засоби, свої функції в культурі та структурі людського спілкування. Основою сценічного мистецтва у драматичному театрі виступає особливий вид літератури - п'єса. Саме п'єса, драматургія, визначають виражальні засоби театральної вистави.

Основні роди музичного театру: опера, оперета, балет. В опері поєднуються музичні та драматичні начала. Основу оперної вистави становить драматичний твір, спеціально призначений для вокального виконання. Вокальне мистецтво – головний засіб розвитку сценічної дії та розкриття змісту драматургії опери. Оперета відрізняється від опери своєю комедійністю, легкістю, розважальністю. Балет включає в себе драматургію, музику, хореографію, образотворче мистецтво. Сценічне втілення музичної драматургії балету полягає в створенні хореографічної дії, основою якої є танець.

❖ **ТЕАТРАЛЬНА МУЗИКА** - музика до спектаклів у драматичному театрі, яка в синтезі з іншими видами мистецтва бере участь у сценічному втіленні драми. Музика може бути передбачена драматургом, і тоді вона, як правило, мотивована сюжетом і не виходить за межі побутових жанрів; а може бути введена за бажанням режисера і композитора для створення певної емоційної атмосфери, підкреслення основної ідеї твору.

❖ **ТРАДИЦІЇ** - естетичні принципи, композиційні прийоми, художня мова і форми мистецтва минулого, що продовжують жити в сьогоденному мистецтві. Традиції - неперехідні цінності класичного спадку, здатні доставляти художню насолоду і спонукати розвиток мистецтв у наступні епохи. Традиції тією чи іншою мірою у різних формах присутні у будь-якому суспільстві і практично в усіх сферах культури.

❖ **УВАГА** - форма психічної діяльності, що виявляється у її спрямованості і зосередженості на певних об'єктах при одночасному абстрагуванні від інших, в результаті чого вони відображаються повніше, чіткіше, глибше, ніж інші. Виділяють три види уваги - мимовільну, довільну і після довільну.

❖ **УМІННЯ** - засвоєний суб'єктом спосіб виконання дії у звичних і змінених умовах, який забезпечується сукупністю набутих знань і навичок. Уміння формуються у процесі виконання учнями різноманітних завдань. Формування умінь залежить від умов навчання, організації навчального процесу, від індивідуальних особливостей вихованців.

❖ **УМОВА** - філософська категорія, у якій відображено універсальні відношення речі до тих факторів, завдяки яким вона виникає й існує.

❖ **УМОВНІСТЬ** - поняття, яким позначається відмінність художніх творів, у тому числі хореографічних, від відтворюваних ними явищ життя, тобто несхожість, нетотожність образів мистецтва з життям. Діалектика відображення дійсності в художній творчості полягає, зокрема, в тому, що відмінність мистецтва від життя можлива лише на основі його подібності до життя, тобто умовність виникає на основі правди. Умовність сприяє художньому узагальненню, тобто виходу за межі зображення конкретних явищ, осягненню їх внутрішнього смислу.

Умовність народжується із специфічних умов відображення дійсності в конкретному виді мистецтва. Мова танцювального мистецтва умовна, в житті для досягнення практичних цілей і для спілкування між собою люди нею не користуються. Хоча хореографічні рухи не тотожні реальним, практичним, між ними існує взаємозв'язок. Хореографічні рухи спираються на виразну пластику людини в реальному житті, розробляючи і розвиваючи її в систему специфічної умовної мови. В її умовності виражається не відхід від життя, а навпаки, наближення до осягнення почуттів переживань, думок людини; створюється можливість образного, художнього відображення життя. Риси умовності

властиві також драматургії балету і його оформленню. Але образи художньо досконалого балетного спектаклю в такій же мірі умовні, як і безумовні.

У більш вузькому сенсі термін *умовність* позначає особливий вид художнього узагальнення, пов'язаний з алегорією, символікою, метафорою тощо, на противагу узагальненню, що ґрунтується на описувально-оповідній, реально-побутовій правдоподібності.

❖ **УСТАНОВКА** - зумовлений минулим досвідом внутрішній цілісний стан готовності людини певним чином сприймати і оцінювати явища дійсності, діяти стосовно них. У психології установка описується як схильність до певних активностей, думок або почуттів у певній ситуації. Установка є своєрідним фільтром, через який людина сприймає інформацію чи вибирає свою діяльність.

❖ **УСТАНОВКА ЕСТЕТИЧНА** - схильність, готовність суб'єкта до естетичної діяльності; чекання, передбачення певного естетичного ефекту, ґрунтоване на попередньому досвіді. Забезпечує вибірковість і стійкість естетичного переживання і смаку суб'єкта, звільняє його від необхідності щоразу заново естетично оцінювати більш-менш подібні ситуації, відносячи їх до певного класу цінностей.

❖ **УЧІННЯ** - система навчально-пізнавальної діяльності того, хто вчиться, спрямованої на сприймання, осмислення, засвоєння, оволодіння, відтворення й застосування знань, навичок і вмінь з метою наступного використання їх у практичному житті. Учіння є процесом усвідомленим і стихійним.

❖ **УЯВА** - конструктивне, хоча не обов'язково творче вживання минулого чуттєвого досвіду, оживленого як образи в даному досвіді на ідейному рівні, яке у своїй сукупності не є відтворенням минулого пережиття, але новим формуванням матеріалу, що походить з минулого досвіду. Уява – фантазія, здатність образно створювати або відтворювати щось у думках.

❖ **УЯВА ТВОРЧА** - самостійне створення нових образів, включене в процес творчої діяльності, тобто діяльності, що дає в результаті оригінальні цінні і цінні продукти. Творча уява допомагає втілювати особисті почуття за допомогою різних видів мистецтва. Митець, створюючи художні образи, прагне

висловитися мовою мистецтва, зрозумілою без слів. Твори мистецтва, створені в різних країнах у різні часи, за допомогою цієї мови доносять думки й почуття, що виникли у їх авторів.

❖ **УЯВА ХУДОЖНЯ** - здатність свідомості синтезувати і творчо перетворювати сприймання й уявлення, створювати образи і моделі буття у відповідності з принципами художнього, духовно-практичного засвоєння світу. Художня уява має переважно чуттєві (зорові, слухові, дотикові та ін.) образи – надзвичайно яскраві та детальні. Особливою формою уяви є *мрія*.

❖ **УЯВЛЕННЯ** - чуттєво-наочний образ предметів чи явищ дійсності, які людина сприймала раніше, на основі минулого досвіду. Фізіологічною основою уявлень є сліди минулих подразнень, які зберігаються у корі головного мозку завдяки її пластичності. Уявлення виникають із чуттєвих сприймань, але, на відміну від них, вони безпосередньо не пов'язані з предметами. Якщо уява - це фантазія, здатність образно створювати щось у думках, то уявлення - це знання, розуміння чогось.

Ф

❖ **ФАКТ ПЕДАГОГІЧНИЙ** - одна з центральних категорій теоретичного пізнання; судження, яке фіксує події, що відбуваються об'єктивно, незалежно від свідомості; результат певної фази пізнання об'єктивної дійсності, яка складає предмет педагогіки. Педагогічне пізнання починається з констатації та інтерпретації фактів.

❖ **ФАНТАЗІЯ** - процес створення людиною нових образів в рамках майбутнього часу, з використанням колись сприйнятого минулого, на основі інтелекту. Фантазія може бути явною (коли ми свідомо створюємо вигадані сценарії) або неявною (коли вона виникає безпосередньо у нашій свідомості без нашої участі). Одна із ключових ролей фантазії полягає в її впливі на наше емоційне становище.

❖ **ФЕНОТИП** - сукупність усіх ознак і властивостей організму, що сформувалися в процесі його індивідуального розвитку; будь-яка

спостережувана характеристика чи риса організму: його морфологія (будова тіла), розвиток, біохімічні та фізіологічні властивості чи поведінка.

❖ **ФІЗИЧНІ ВАДИ У ПОСТАВІ** - це паталогічний стан, при якому порушене правильне положення тіла людини щодо осі хребетного стовпа. На його тлі знижується рухливість грудної клітки, погіршується амортизаційна функція хребта, порушується діяльність центральної нервової, серцево-судинної та дихальної систем. До порушень у поставі, які зустрічаються у дітей відносяться: асиметрія лопаток (незначний сколіоз), сідловидна спина (лордоз), сутулість (кіфоз).

❖ **ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ** - система заходів, спрямованих на фізичний розвиток, функціональне удосконалення організму, навчання основним життєво важливим руховим навичкам та вмінням, зв'язаних знаннями для майбутньої успішної професійної діяльності. Фізичне виховання входить до поняття «фізична культура» і являє собою процес навчання рухових дій та виховання фізичних якостей, що притаманні людині і гарантують спрямований розвиток здібностей.

❖ **ФОРМА ТІЛА** (від лат. *forma* - обрис) - це контури, зовнішні межі фізичного тіла, які визначають його вигляд (зовнішні обриси тіла). Для хореографічного мистецтва велику роль грає зовнішність танцівника, особливо будова і пропорції його тіла. Розрізняють три основні *форми* пропорцій людини: *долихоморфна* (характеризується відносно вузьким тулубом, плечами, тазом і відносно довгими руками та ногами, при порівняно короткому тулубі); *брахиморфна* (характеризується відносно довгим і широким тулубом та порівняно короткими руками і ногами); *мезоморфна* (середня форма, проміжкова двом попереднім). У професійній хореографії перевага надається долихоморфному та мезоморфному типу будови тіла.

❖ **ФОРМУВАННЯ ХУДОЖНЬОГО СПРИЙМАННЯ** - процес збагачення особистості художнім і емоційним досвідом, знаннями, вміннями і навичками, значущими для естетичного осягнення змісту мистецького твору. На розвиток художнього сприймання діють два чинники: багатство художніх та естетичних вражень та їх повторність.

❖ **ФОЛЬКЛОР** (від англ. *folk* - народ і *lore* - вчення) - сукупність творів народної творчості. Розрізняють фольклор словесний (уснопоетичні жанри), музичний, танці, міфологію, звичаї та обряди тощо.

❖ **ФОЛЬКЛОРНИЙ ТАНЕЦЬ** - це танець, який з'являється на певній території і має традиційні для даної місцевості та нації рухи, ритми, костюми, малюнки танцю тощо. Фольклорний танець - це стихійний вияв почуття, настрою, емоцій і виконується у першу чергу для себе, а потім – для глядача (товариства, гурту, громади).

❖ **ФУНКЦІЇ ХОРЕОГРАФІЧНОГО МИСТЕЦТВА** - *світоглядна* (вивчення історичних джерел та теоретичних аспектів танцювального мистецтва, формування певного світогляду людини, розширення рівня її ерудиції); *ціннісно-орієнтаційна* (формування в людини цілком визначених потреб та орієнтацій); *комунікативна* (танець як засіб передачі знань та спілкування між людьми); *естетична* (формування естетичного смаку , ідеалів); *трансляційна* (передача історичної танцювальної спадщини від покоління до покоління); *пізнавальна (гносеологічна)* (концентрація танцювального досвіду безлічі поколінь); *семіотична (знакова)* (народна танцювальна символіка рухів та жестів, танцювального костюму); *виховна* (виховання морально та фізично здорової людини); *просвітницька* (перегляд фільмів, балетних вистав, концертів танцювальних колективів, читання інформації про життя артистів балету чи видатних українських балетмейстерів); *організує* (організація танцювальних колективів, гуртків, концертів, хореографічних конкурсів тощо); *гедоністична* (відчуття задоволення від танцю); *катарсична* (танець як емоційна і фізична розрядка, очищення душі і тіла); *соціальна* (художнє відображення дійсності); *лікувальна* (як засіб психічного і фізичного здоров'я людини, танцювальна терапія).

X

❖ **ХАРАКТЕР** (від грец. *character* - риса, ознака, відбиток) - сукупність відносно сталих індивідуальних психічних рис людини, що виявляються в її

поведінці й діяльності, ставленні до суспільства, колективу, самої себе. В характері фіксується цілісність духовного життя людини, один з головних показників її індивідуальності. У кожної людини свій характер, своя натура, своя вдача.

❖ **ХАРАКТЕРНИЙ ТАНЕЦЬ** - один з виражальних засобів балетного театру, різновид сценічного танцю. На початку XIX ст. термін означав *танець у характері, в образі*. Використовувався переважно в інтермедіях, в яких головними дійовими особами були селяни, матроси, ремісники тощо. Танці будувалися на рухах, що характеризували певний персонаж, часто включали побутові жести; композиція була менш строгою, ніж у класичному танці.

❖ **ХОРЕОГРАФІЧНА ЛЕКСИКА** - окремі рухи і пози, з яких складається танець як художнє ціле, як твір хореографічного мистецтва. Хореографічна лексика виникає на основі узагальнення і специфічно танцювального перетворення виразних рухів людини. Упродовж багатьох століть вона накопичувалася, удосконалювалася і шліфувалася. Хореографічна лексика вивчається у балетних та хореографічних школах, складаючи основу формування професії танцівника і розвитку його здібностей. Самі по собі елементи хореографічної лексики не є носіями певного образного змісту, але володіють виражальними можливостями, які реалізуються в конкретному контексті танцю як цілого. З послідовності й взаємозв'язку елементів хореографічної лексики складається хореографічний текст, який втілює змістовний образ. Хореографічна лексика різна у народному, класичному та інших видах танцю.

❖ **ХОРЕОГРАФІЧНА МІНІАТЮРА** - мала форма танцювально-сценічної вистави. Існує як на естраді, так і в балетному театрі. Може бути сюжетною і безсюжетною. Складає основу репертуару танцювальних ансамблів.

❖ **ХОРЕОГРАФІЧНИЙ ТЕКСТ** - сукупність усіх танцювальних рухів і поз, що створюють певний танець, танцювально-пластичний епізод або балетний спектакль у цілому. Хореографічний текст складається із елементів танцювальної мови (хореографічної лексики), які в їх послідовності і взаємозв'язку утворюють цілісну систему. Хореографічний текст створюється

балетмейстером на основі музики, призначеної для танцю. (музичної драматургії балету), і є втіленням емоційного стану, характеру, образу сценічного героя. На одну й ту ж музику може бути створено різний хореографічний текст, залежно від інтерпретації її балетмейстером.

Структура хореографічного тексту залежить від кількості виконавців танцювальної сцени, образних і формальних особливостей музики, драматургічного смислу того чи іншого епізоду вистави. Найбільш складна структура хореографічного тексту буває в розвинутих формах симфонічного танцю. Існують різні способи запису хореографічного тексту, але жоден з них не є досконалим. Хореографічний текст створюється балетмейстером і відтворюється виконавцями, які дають йому творчу інтерпретацію, яка може посилювати його образне звучання.

❖ **ХОРЕОГРАФІЯ** (з грецької *choreo* - танець, хоровод і *grapho* -пишу) - мистецтво танцю, будується на музично організованих, умовних, виразних рухах людського тіла. Танець - мелодійний і ритмічний рух людського тіла, що, підсилений музичними тональностями і ритмом, розкриває характер людських взаємин, їхні відчуття, темперамент і певні аспекти взаємин зі світом. У танці емоційний стан людини виражається у жестикуляції, характері рухів. У сучасній хореографії розрізняють побутовий (народний і бальний) і сценічний (естрадний і балет) танці. Балет є найвищою формою хореографії, яка стала центром синтезу мистецтв, органічно поєднуючи музику і театр.

Хореографія - мистецтво синкретичне, бо без музики, яка підсилює виразність танцювальної пластики, дає їх емоційну і ритмічну основу, воно не може існувати. Музика задає ритм, динамічні відтінки, характер і пластику рухів, а іноді й сама орієнтується на їх особливості. Водночас хореографія - видовищне мистецтво, де істотну роль набуває не тільки часова, але й просторова композиція танцю, зримий образ танцівників. Як просторово-часове мистецтво, хореографія споріднюється з образотворчим мистецтвом: відбір поз і рухів узгоджується з скульптурною виразністю танцю, а розміщення танцівників у просторі нерідко підпорядковується закономірностям орнаментальним і графічним.

❖ **ХОРЕОГРАФІЧНА ТЕРМІНОЛОГІЯ** - система спеціальних найменувань, призначених для позначення вправ або понять, які коротко пояснити або описати складно. Аналізуючи будь-яку систему танцю (класичний, народно-сценічний, історико-побутовий, бальний) можна чітко виділити певний набір рухів, які властиві тільки цій системі танцю. Для більш чіткої систематизації назв, розроблений словник термінів, знання яких прискорює освітній процес.

❖ **ХОРЕОГРАФІЧНИЙ КОЛЕКТИВ** - найпоширеніший із усіх художніх колективів у закладах культури і освіти. На відміну від колективів масового танцю, тут запроваджується попередній відбір. Хореографічний колектив - це ансамбль, що разом, злагоджено виконує танцювальні рухи під музику. Залежно від танців, які виконують колективи, вони розрізняються за видами: народні, класичні, естрадні, спортивно-бальні, ансамблі танцю модерн.

❖ **ХОРЕОГРАФІЧНО-ЕСТЕТИЧНА КУЛЬТУРА** - це система естетичних і художніх знань і умінь дитини чи молоді у галузі танцювального мистецтва, естетики танцю, його активна художньо-творча виконавська діяльність, здатність осмислювати твори хореографічного мистецтва з естетичної точки зору.

❖ **ХУДОЖНІСТЬ** - 1) образність, специфічна відмінність мистецтва від нехудожніх (наприклад, наукових) форм відображення життя. Художність полягає в одухотворенні й осмисленні безпосередніх вражень життя, у передачі внутрішнього смислу явищ дійсності при відтворенні їх чуттєвої форми. У балеті, наприклад, художність полягає в створенні засобами танцю конкретних хореографічних образів, що втілюють дії, почуття, переживання, мрії людини, відображають її характер; 2) міра естетичної цінності твору мистецтва, ступінь його краси. Художність твору визначається тим, наскільки в ньому втілюються особливості мистецтва як специфічного виду пізнавальної і творчої діяльності. Художня досконалість твору мистецтва полягає в образній яскравості та композиційній єдності всіх складових; у глибині й неповторній своєрідності його образів; у правдивості змісту, майстерності форми, органічному поєднанні

змісту і форми. Мистецькі твори, що володіють високою художністю, залишаються у віках, стаючи класичним спадком для наступних епох.

❖ **ХУДОЖНЯ КАРТИНА СВІТУ** - притаманний мистецтву конкретно-чуттєвий і водночас узагальнений вид осягнення та образного вираження дійсності, який є результатом художньо-творчої діяльності, а також реалізацією історичного культурного досвіду людства у сфері індивідуально-особистісної та суспільної свідомості.

Ц

❖ **ЦІЛІСНІСТЬ** - поняття, що відображає певну завершеність, внутрішню єдність об'єкта, його відносну автономність, протиставність оточенню, пов'язану із внутрішньою активністю, якісну своєрідність об'єкта, зумовлену притаманними йому специфічними закономірностями функціонування та розвитку. Цілісність – це внутрішній баланс, який проявляється тим, що людина говорить, думає, робить і відчуває в одному напрямку.

❖ **ЦІЛІСНІСТЬ СПРИЙМАННЯ** - будь-який предмет чи явище, що складається з різних частин, є комплексним подразником, але сприймається цілком у єдності всіх якостей і ознак.

❖ **ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ** - вибіркова, відносно стійка система соціальних установок, зумовлених певними цінностями, тобто об'єктами предметного і духовного порядку, які є значущими для індивіда і регулюють характер його діяльності. Формування ціннісних установок особи, залучення її до найвищих цінностей – суспільних ідеалів – є складовою частиною суспільного призначення мистецтва.

❖ **ЦІННІСТЬ** - будь-яке матеріальне або ідеальне явище, яке має значення для людини чи суспільства, заради якого вона діє, витрачає сили, час, гроші, здоров'я тощо, заради якого вона живе.

❖ **ЦІННІСТЬ ЕСТЕТИЧНА** - це уявлення про красу і гармонію, які викликають емоційну реакцію і задоволення у людей. Вони можуть бути пов'язані з мистецтвом, природою, архітектурою, дизайном, музикою, танцями

та іншими проявами культури і творчості. Естетичні цінності важливі для особистості, оскільки сприйняття краси та гармонії може забезпечити емоційне задоволення, заспокоєння та душевний комфорт. Вони допомагають людині розширити своє світосприйняття, розвивати свою творчість і здатність до аналізу.

Окрім того, естетичні цінності можуть стати важливим аспектом самовираження та самоідентифікації. Сприйняття краси може бути пов'язане зі створенням власного стилю одягу, декоруванням дому, вибором професії або графіку життя. Є докази, що сприйняття краси може впливати на фізичне здоров'я та благополуччя. Деякі дослідження свідчать, що спостереження за природою може зменшувати рівень стресу та покращувати настрій.

❖ **ЦІННОСТІ КУЛЬТУРНІ** - об'єкти матеріальної та духовної культури, що мають художнє, історичне, етнографічне та наукове значення і підлягають збереженню, відтворенню та охороні відповідно до законодавства України. Культурні цінності - це фундаментальні світоглядні засади життєдіяльності будь-яких людських спільнот та їх історичні, інституційні форми й обсяги: від великих культур давнини і сучасності, від країн чи регіонів (носіїв цих культур) - до виокремлених у них осередків, етнічних, соціальних, релігійних груп і середовищ.

Ч

❖ **ЧЕКАННЯ** - особливий психологічний стан людини, що сподівається на розв'язання якоїсь ситуації, питання чи здійснення події, на появу певного явища чи особи. Характеризується певною емоційною напруженістю, зміною душевних станів людини - від позитивного, радісного, піднесеного до гнітючого, тривожного, невпевненого, байдужого.

❖ **ЧУТЛИВІСТЬ** - здатність живого організму сприймати подразнення й відповідати на них усвідомленим відчуттям, рухами, вегетативною реакцією тощо; здатність аналізаторів реагувати на появу чи зміну подразника.

❖ **ЧУТТЯ** - психофізіологічний стан людини як вияв задоволення чи незадоволення чимось або кимсь, як відбиття перебігу емоцій. Відображає також явища і події на рівні підсвідомого у вигляді інтуїтивної схвилюваності.

Я

❖ **ЯВИЩЕ ПЕДАГОГІЧНЕ** - категорія, яка відбиває ті сторони реальних педагогічних процесів, які доступні безпосередньому пізнанню; це особливі властивості, стани педагогічного об'єкту, випадки в освітньому процесі.

❖ **«Я-КОНЦЕПЦІЯ»** - відносно стійка, більш чи менш усвідомлена система уявлень індивіда про себе, на основі якої він будує свої взаємини з іншими людьми і ставиться до самого себе; цілісний, не позбавлений суперечностей образ власного «Я». Вміщує компоненти: *когнітивний* (образ своїх якостей, здібностей, зовнішності, соціальної значущості тощо); *емоційно-почуттєвий* (самоповага, себелюбство, самокритика тощо); *оцінно-вольовий* (прагнення підвищити самооцінку, завоювати повагу).

❖ **ЯКІСТЬ ЗНАНЬ** - характеристика результатів засвоєння знань, що включає різні ознаки: повноту, глибину, усвідомленість, систематичність, оперативність, конкретність, узагальненість.

❖ **ЯКОСТІ ОСОБИСТОСТІ** - це тривкі і стійкі внутрішні особливості людини, через які відображаються не лише суто психологічні (психічні), а й професійні, організаторські, вольові, моральні, творчі та інші її характеристики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Короткий словник актуальних педагогічних термінів/упор. Флегонтова Н. М. К.: КНУТД, 2013. 55 с.
2. Приходько Ю. О., Юрченко В. І. Психологічний словник-довідник. Вид-во: Каравелов, 2021. 328 с.
3. Словник-довідник з професійної педагогіки/За ред. А.В. Семенової. Одеса: Пальміра, 2006. 221 с.
4. Сучасний тлумачний психологічний словник. Х.: Прапор, 2007. 640 с.
5. Український тлумачний словник/Бусел В., Вид-во: Перун, 2016. 169 с.
6. Філософський енциклопедичний словник/НАН України, Ун-т філософії ім. Г. С. Сковороди; [редкол.: В. І. Шинкарук (голова) та ін.]. Київ: Абрис, 2002. VI, 742 с.
7. Шевчук А. С. Дитяча хореографія : навч.-метод.посібник. 3-тє вид., зі змін. та доповн. Тернопіль : Мандрівець, 2016. 288 с. + вкл. : 8 с. : іл.
8. Захарчук Н. В. Словник хореографічних термінів [Текст] : навч.-метод. Посіб. Луцьк : ПВД «Твердиня», 2013. 27 с.
9. Сотська Г., Шмельова Т. Словник мистецьких термінів. Херсон : Видавництво «Стар», 2016. 52 с.
10. Термінологічний словник з культурології /Авт.-уклад. : Н. Ю. Больша, Н. І. Єфімчук. К. : МАУП, 2004. 144 с. Бібліогр. : с. 141.
11. Павлов В. І., Лебедєв В. О. Словник найбільш уживаних термінів з філософії, логіки, етики, естетики та релігієзнавства. Харків : УкрДУЗТ, 2019. 160 с.

Довідкове видання

СЛОВНИК-ДОВІДНИК ПЕДАГОГА-ХОРЕОГРАФА

Укладач Ростовська Ю. О.

Технічний редактор – І. П. Борис
Комп'ютерна верстка – В. М. Косяк

Підписано до друку 28.04.25 р.
Гарнітура Times New Roman
Замовлення №

Формат 60х80х16
Обл.-вид. арк. 4,63
Ум. друк. арк. 5,58

Папір офсетний
Ел. вид.

Ніжинський державний університет
імені Миколи Гоголя
м. Ніжин, вул. Воздвиженська, 3А
(04631) 7-19-72
E-mail: vidavn_ndu@ukr.net
www.ndu.edu.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК №2137 від 29.03.05 р.